

Archeologienota

Ieper, Sportstraat

Verslag van Resultaten

Titel

Archeologienota Ieper, Sportstraat: Verslag van Resultaten

Auteur

Christine Swaelens

Erkende archeoloog

OE/ERK/Archeoloog/2016/00150

BAAC-Projectnummer

2019-0603

Plaats en datum

Gent, 8 juli 2019

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 1170

ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

Inhoud

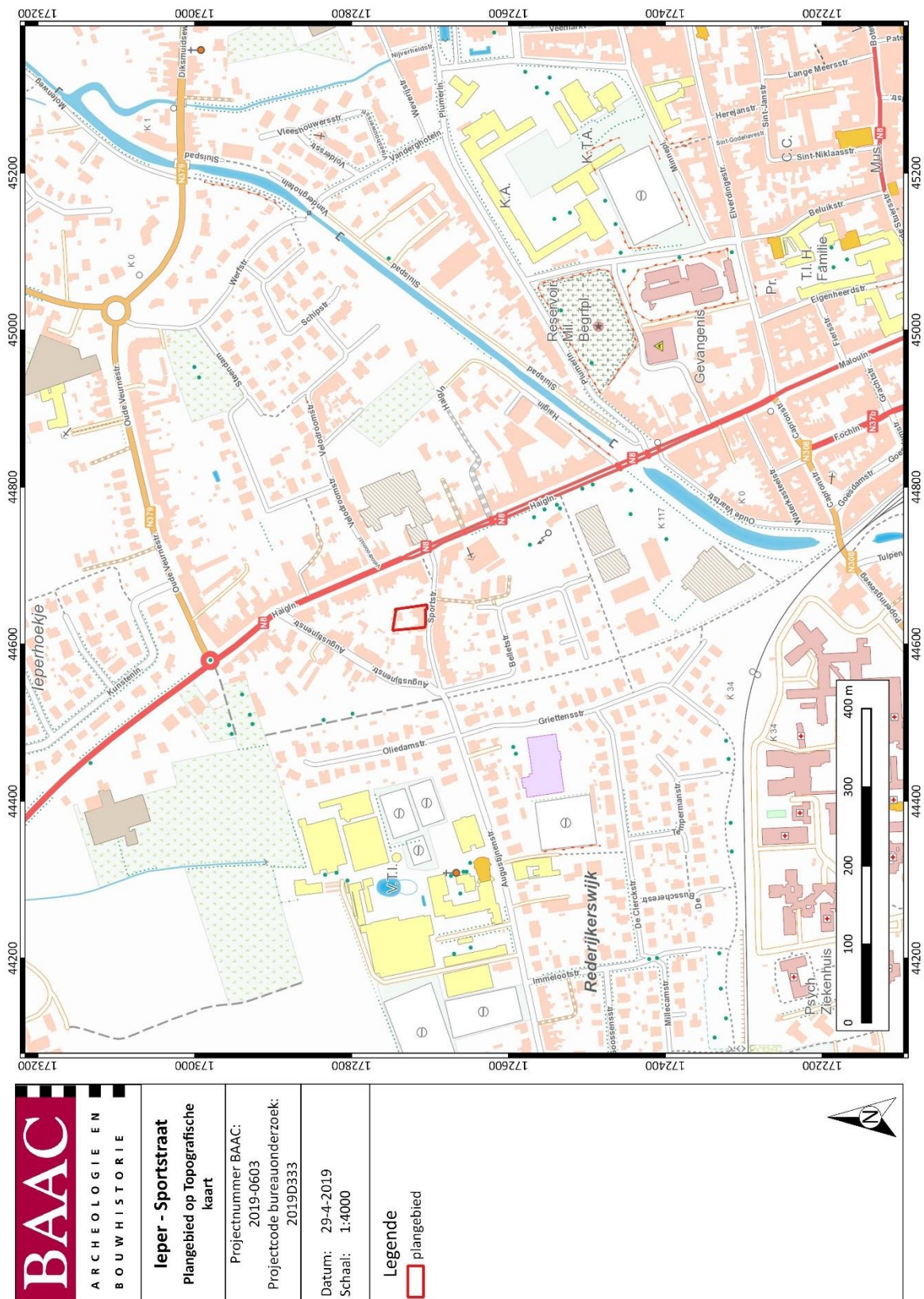
1	Bureauonderzoek	1
1.1	Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1	Administratieve gegevens	1
1.1.2	Juridisch kader en onderzoekstraject	4
1.1.3	Aanleiding	4
1.1.4	Huidige situatie	5
1.1.5	Geplande werken en bodemingrepen	9
1.1.6	Randvoorwaarden	9
1.2	Werkwijze en strategie	12
1.2.1	Onderzoeksvragen	12
1.2.2	Heuristiek	12
1.3	Assessmentrapport	14
1.3.1	Landschappelijk kader	14
1.3.2	Historisch kader	25
1.3.3	Archeologisch kader	44
1.4	Besluit	57
1.4.1	Datering en interpretatie	57
1.4.2	Archeologische verwachting	58
1.4.3	Potentieel op kennisvermeerdering	61
1.4.4	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	61
2	Samenvatting	63
3	Plannenlijst	64
4	Lijst met figuren	64
5	Lijst met tabellen	65
6	Bibliografie	66

1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site	Ieper, Sportstraat		
Ligging	Sportstraat 6 -14, Ieper, provincie West-Vlaanderen		
Kadaster	Stad Ieper, Afdeling 3, Sectie E, Percelen 359B5, 359F5 en 359W4		
Coördinaten	Noordwest:	x: 44618.16	y: 172747.26
	Noordoost:	x: 44644.68	y: 172744.56
	Zuidwest:	x: 44621.49	y: 172706.13
	Zuidoost:	x: 44650.24	y: 172703.58
Projectcode BAAC Vlaanderen	2019-0603		
Bureau-onderzoek	Projectcode	2019D333	
	Erkend archeoloog	Christine Swaelens (Erkenningsnummer: OE/ERK/Archeoloog/2016/00150)	
	Betrokken actoren	Christine Swaelens (archeoloog)	
	Betrokken derden	Dr. Birger Stichelbaut	

Plan 1: Plangebied op topografische kaart¹ (1:10.000; digitaal; 29042019)

¹ AGIV 2019g

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeks-vragen) in de vorm van een opgraving.

Het vooronderzoek is uitgevoerd conform de Code van Goede Praktijk 4.0.

1.1.3 Aanleiding

Naar aanleiding van een aanvraag bij een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een nieuwbouw gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen (waaronder de aanleg van wooneenheden met bijbehorende verharding ten behoeve van parkeergelegenheid en een groenzone) die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied *Ieper, Sportstraat* bedraagt ca. 1.100 m². Het plangebied valt binnen de historische stadskern van Ieper (ID 11898) en komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie).³

Daarnaast werd in de directe omgeving van het plangebied (ten zuiden) de Buurstatie Yperen – Station d'Ypres (ID 74486) opgenomen als 'vastgesteld bouwkundig erfgoed' in het Geoportaal. Het betreft een voormalig tramstation (alleenstaand huis midden een beboomde en omhaagde tuin) op de in 1890 geopende lijn Ieper-Veurne.⁴

Aangezien het plangebied binnen een archeologisch vastgestelde zone ligt, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en de ingreep minstens 100 m² bedraagt, is volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 een archeologienota vereist. Deze bekrachtigde archeologienota wordt bij de omgevingsvergunningsaanvraag gevoegd.

1.1.4 Huidige situatie

Binnen het plangebied bevindt zich op verschillende locaties bebouwing. Enerzijds bevinden zich in het zuiden verschillende rijwoningen (Figuur 1). Anderzijds bevindt zich in de noordelijke helft eveneens bebouwing met bijbehorende verharding. Tussen de huizen en verharding zijn verschillende bomen en grasperken op te merken. De zuidelijke bebouwing is reeds grotendeels aanwezig op de orthofoto van 1971 alsook de bebouwing in de noordwestelijke hoek (Plan 3). Wat betreft de overige bebouwing is deze pas zichtbaar vanaf de orthofoto van 2000 (Plan 4). Er zijn geen kelders aanwezig onder de gebouwen.

Figuur 1: Foto van zuidelijke rijbebebouwing langs de Sportstraat.⁵

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019

⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/74486>

⁵ GOOGLE n.d.

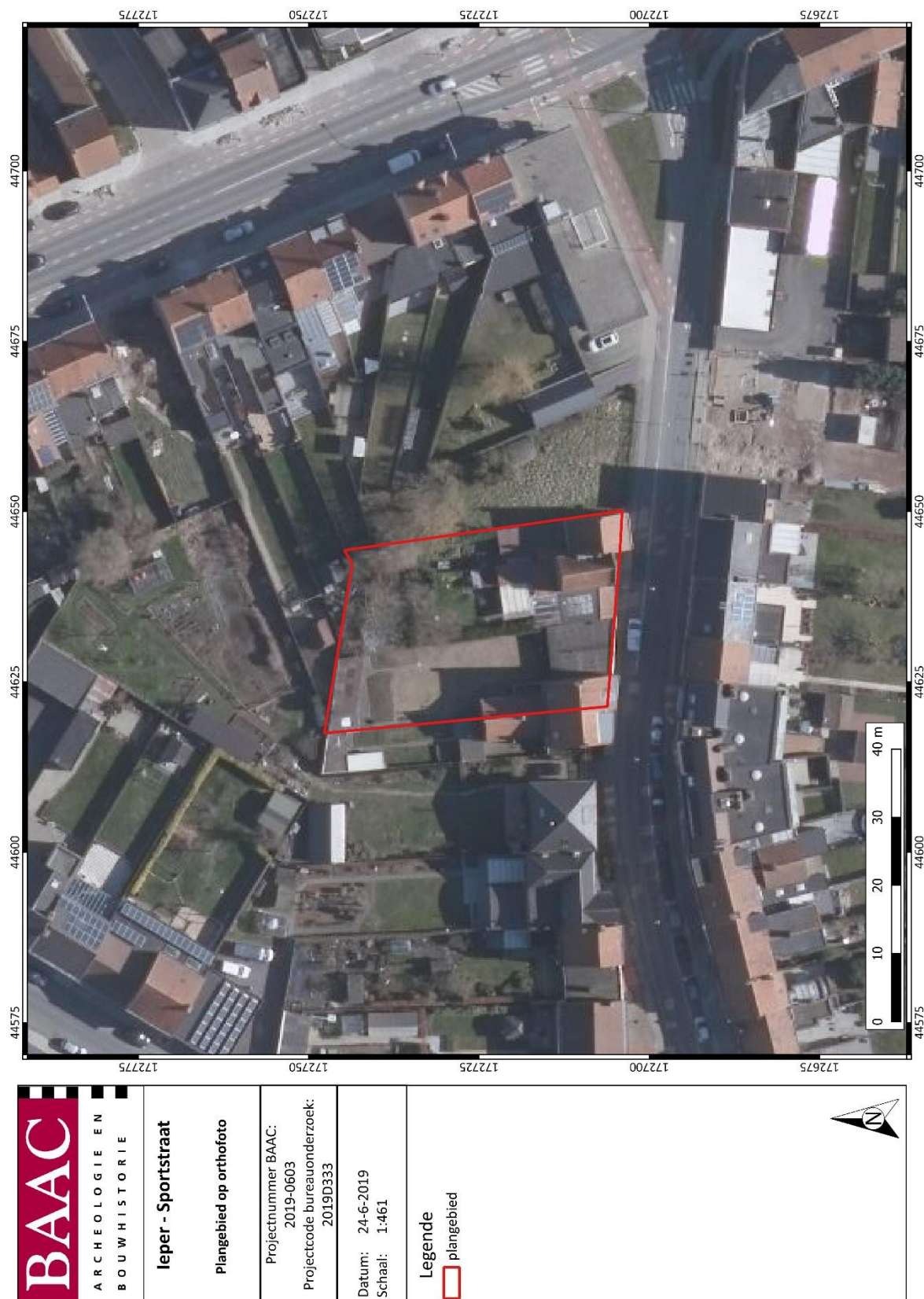
Plan 3: Situering van het plangebied op de orthofoto van 1971⁶ (1:1; digitaal; 24062019)

⁶ AGIV 2019b

Plan 4: Situering van het plangebied op de orthofoto van 2000-2003⁷ (1:1; digitaal; 24062019)

⁷ AGIV 2019j;

Plan 5: Situering van het plangebied op de meest recente orthofoto⁸ (1:1; digitaal; 24062019)

⁸ AGIV 2019d

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

De opdrachtgever plant op het terrein de sloop van de huidige bebouwing en ontmanteling van de verharding ten behoeve van nieuwbouw (Plan 6). De nieuwbouw zou bestaan uit verschillende bouwelementen, alle ingepland langs de Sportstraat. Het overige deel van het perceel, achter de nieuwe bebouwing zal ingericht worden als terras, groenzone en parkeergelegenheid.

Tot op heden bestaat er onduidelijk betreffende het funderingstype dat gehanteerd zal worden. Maar tijdens de uitvoering van een nieuwbouw aan de overkant van de straat (Sportstraat nr 5) bleek een paalfundering nodig i.p.v. een plaatfundering. Er werd bij de opmaak van de archeologienota geopteerd uit te gaan van de 'worst case scenario' waarbij hier eveneens gebruik zou gemaakt worden van paalfunderingen. Het betreft palen van ca 65 cm diameter (Figuur 3) onder een plaatfundering van 30 cm dikte. De funderingspalen komen op een gemiddelde van ca. 4 m van elkaar te staan.

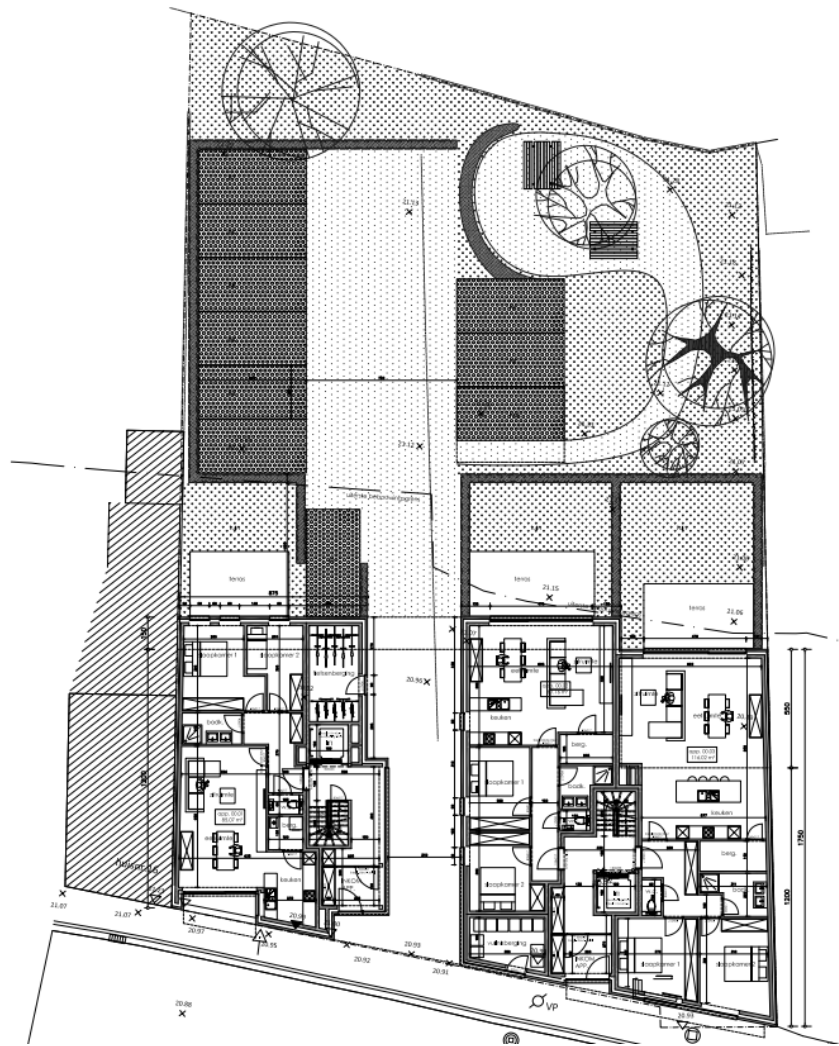
Achter en voor de nieuwbouw zullen verschillende regenwaterputten, e.a. nutsvoorzieningen aangelegd worden. Deze zullen tot max. 3 m -MV reiken.

De noordelijke helft van het perceel wordt ingericht als tuin en parkeerplaatsen, zoals aangegeven op de inplanting (Figuur 2). De parkeerplaatsen en doorrit worden uitgevoerd in een waterdoorlatende verharding. Hiervoor zal slechts het maaiveld geëgaliseerd worden.

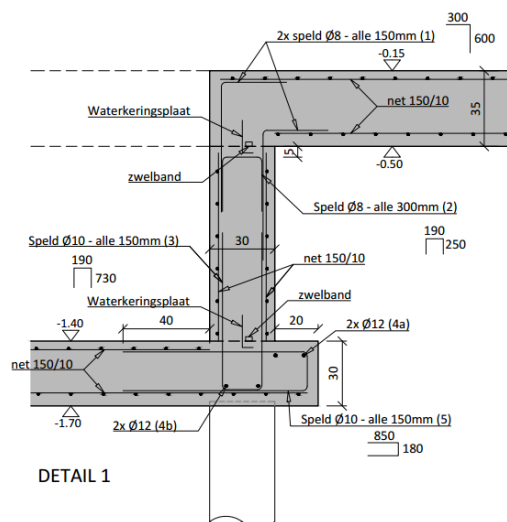
De nieuwbouw en de nutsvoorzieningen betreffen samen een totale oppervlakte van ca. 450 m² waarbij het bodemarchief grotendeels verstoord zal worden door de toekomstige werkzaamheden, gezien het funderingstype dat vermoedelijk gehanteerd zal worden. De terrassen, groenzone en parkeergelegenheid, met minimale ingreep hebben een totale oppervlakte van 660 m².

1.1.6 Randvoorwaarden

Vanwege het feit dat er nog gebouwen op het terrein staan die moeten worden gesloopt, betreft het hier een archeologienota met uitgesteld vooronderzoek. Dit houdt in dat het verder vooronderzoek zoals gesteld in het programma van maatregelen op een later tijdstip, na de sloop van de gebouwen uitgevoerd dient te worden.

Figuur 2: Toekomstige inplanting⁹

Figuur 3: Detail van opbouw fundering¹⁰

⁹ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

¹⁰ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Plan 6: Plangebied met situering huidige bebouwing en toekomstige bebouwing, verharding, terrassen, regenwater- en infiltratieputten op kadasterkaart¹¹ (GRB) (1:1; digitaal; 25062019)

¹¹ AGIV 2019b

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek, het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats, zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksterrein:

- Wat is de aard van deze waarden?
- Wat is de bewaringstoestand van deze waarden?
- Betreft het behoudenswaardige archeologische waarden?
- Wat is de relatie tussen deze waarden en het landschap?
- Wat is de impact van de geplande bodemingrepen op deze waarden?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Orthofoto

- Tertiairgeologische kaart
- Quartairgeologische kaart
- Bodemkaart

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten.

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.¹² Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

Dr. Birger Stichelbaut werd gecontacteerd betreffende het al dan niet uitvoeren van een bijkomende desktopstudie betreffende wereldoorlogrelicten. Voor onderhavig plangebied bleek dit niet nodig.

¹² BEYAERT et al. 2006

1.3 Assessmentrapport

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie, cartografie en archeologie met betrekking tot het plangebied en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

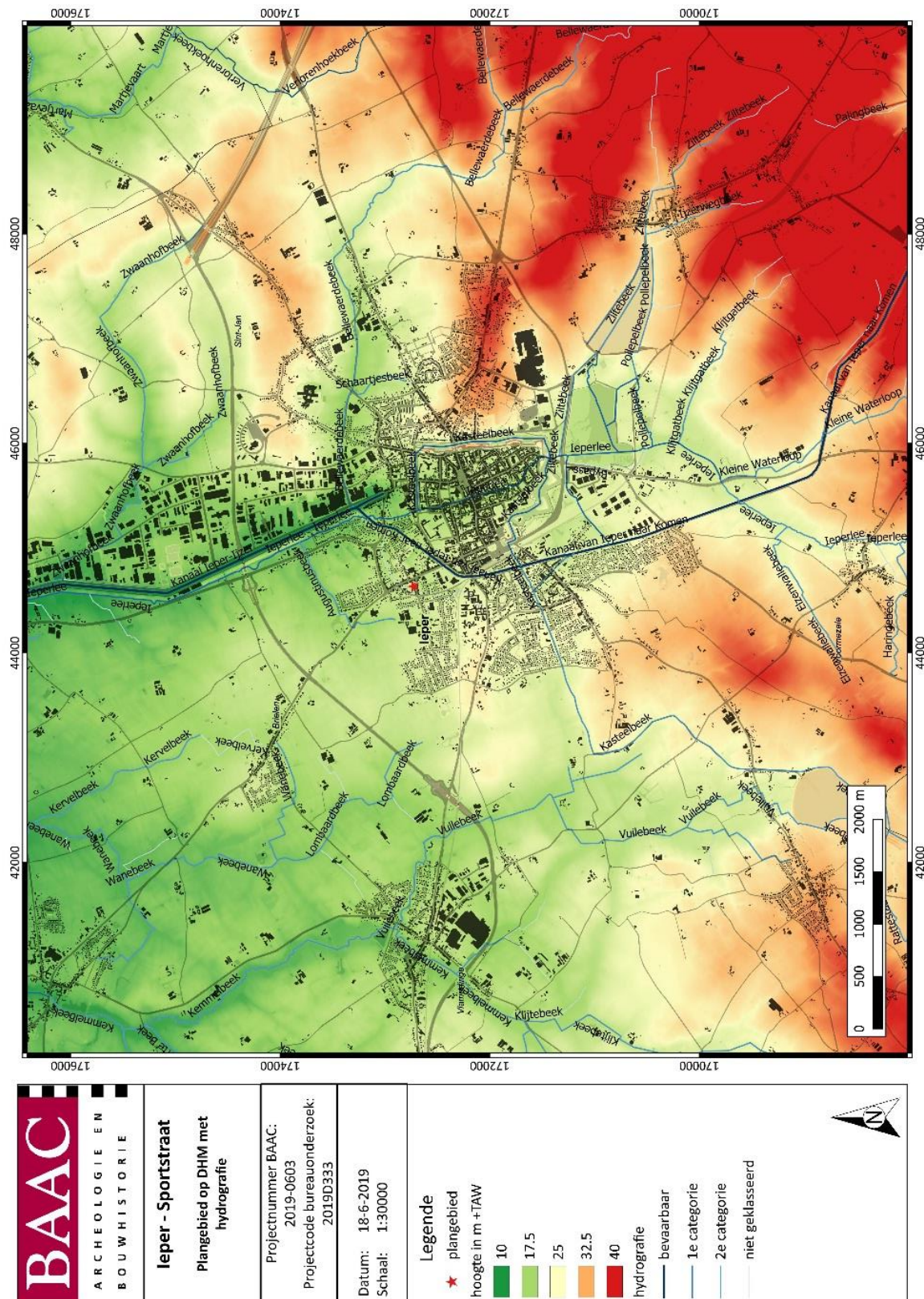
1.3.1 Landschappelijk kader

Hieronder volgt een overzicht van het grondgebruik en de aardkundige, hydrografische en fysisch-geografische gegevens van het plangebied.

Topografische situering

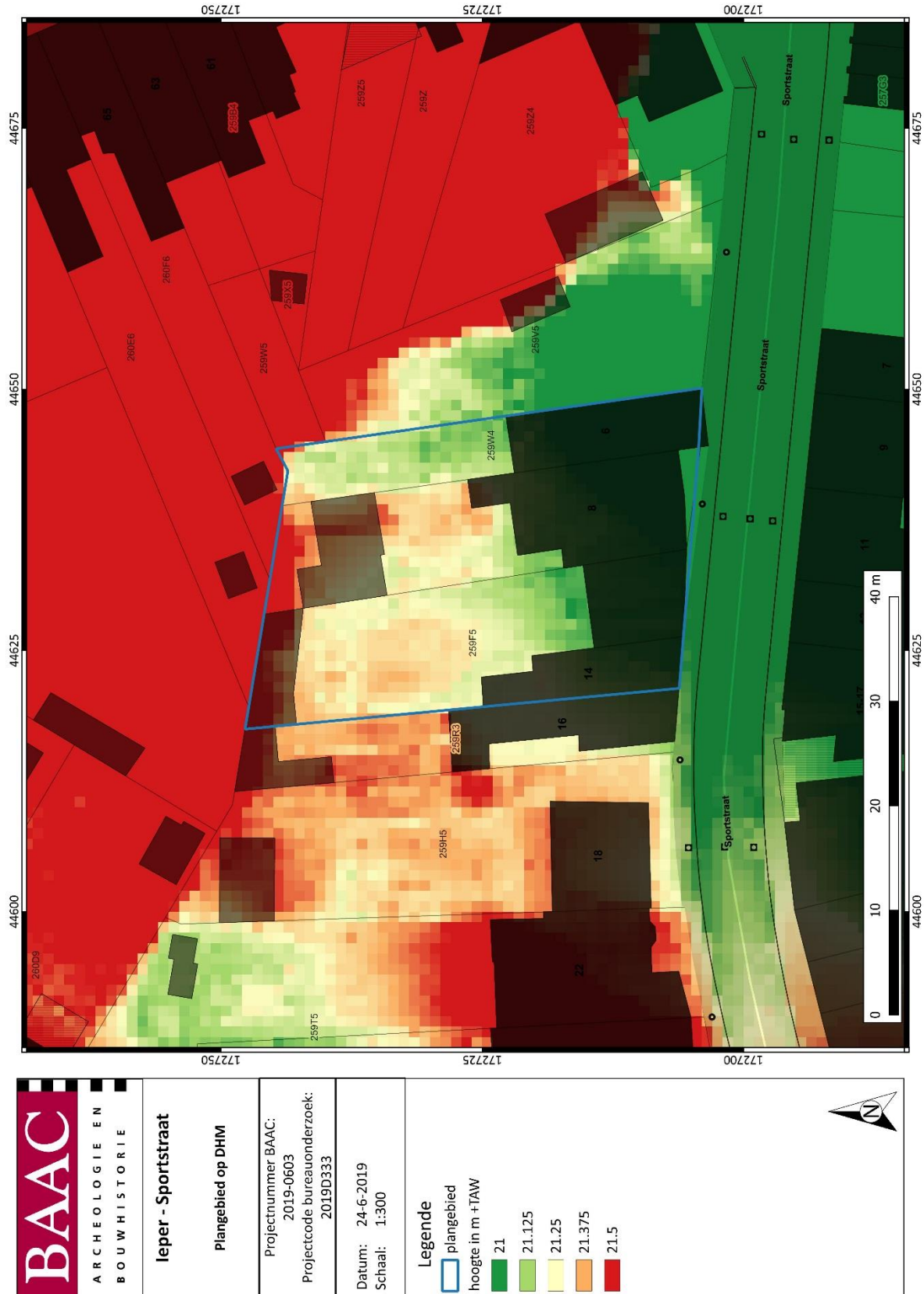
De exacte locatie van het plangebied is weergegeven op Plan 1 en Plan 2. Het plangebied is gelegen net ten westen-noordwesten van het historisch centrum van Ieper, binnen het driehoekig bouwblok gevormd door de Sportstraat in het zuiden, de Augustijnenstraat in het westen en de Haiglaan in het oosten.

De omgeving rond het projectgebied kent volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) een vrij vlak reliëf (tussen 20 en 40 m TAW). Het onderzoeksterrein zelf ligt op een hoogte tussen 21 en 21,5 m TAW.

Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)¹³, met aanduiding van de waterwegen (1:1; digitaal;18062019)

¹³ AGIV 2019a

Plan 8: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)¹⁴ (1:1; digitaal; 24062019)

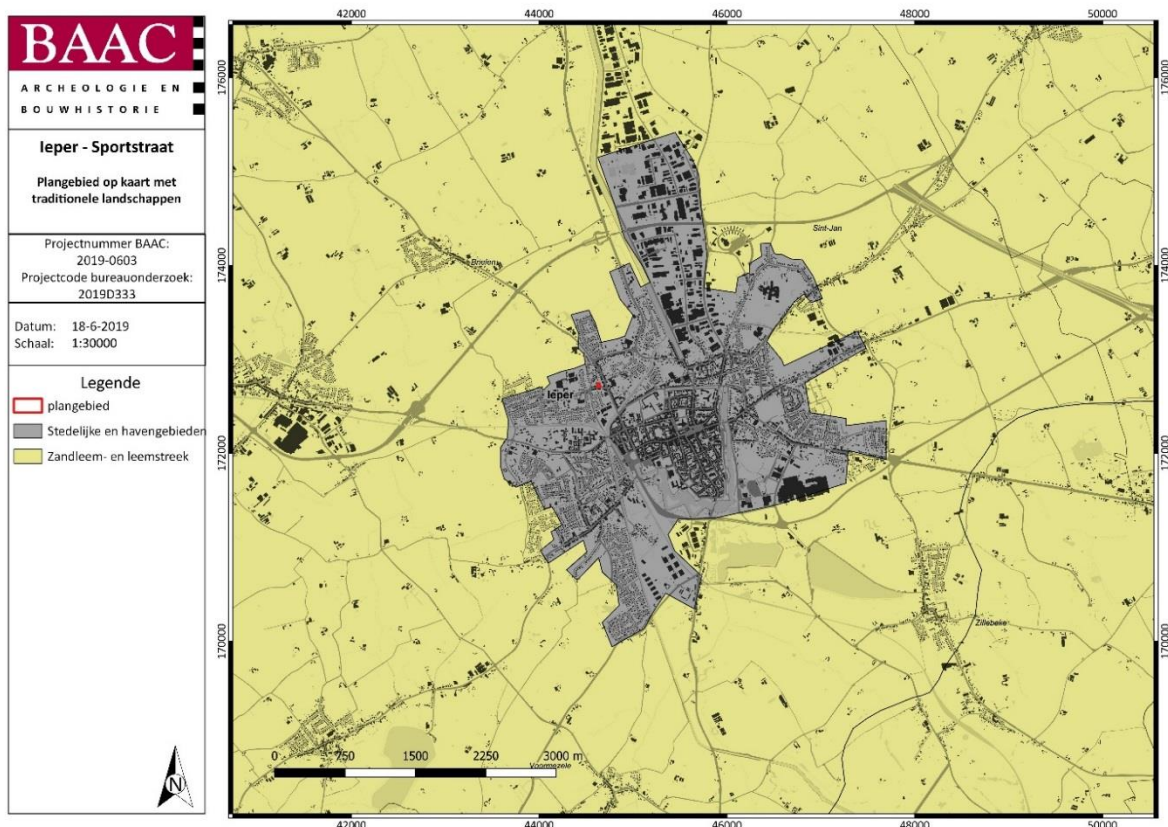
¹⁴ AGIV 2019a

Landschappelijke en hydrografische situering

Het onderzoeksterrein bevindt zich volgens de kaart met aanduiding van traditionele landschappen in stedelijk en havengebied (Plan 9). Ca. 250 m ten westen van het projectgebied begint de uitgestrekte zandleem- en leemstreek, gelegen in de zuidelijke IJzervlakte en het land van Ieper (Figuur 4).¹⁵

In landschappelijk en geomorfologisch opzicht situeert het plangebied zich in het interfluvium van de kustvlakte en de Leievallei.¹⁶ Traditioneel wordt het landschap rond Ieper tot zandlemig Binnen-Vlaanderen gerekend. Lokaal wordt dit landschap door de heuvelrug Passendale – Wijtschate onderverdeeld in een centraal deel (de driehoek Roeselare – Menen – Kortrijk) en de Westhoek (Figuur 4). Het is in dit laatste deellandschap dat Ieper gelegen is. De westhoek kent een licht golvend landschap, dat in het zuiden wordt begrensd door de getuigenheuvelrug van het Heuvelland en in het noorden door de IJzervlakte en de kustpolders. De golvende heuvels in dit landschap zijn vrijwel allemaal lage uitlopers van de getuigenheuvels van het Heuvelland of van de cuestarug Passendale – Wijtschate.

De hydrografie van het landschap wordt in grote mate bepaald door de IJzer. Deze zorgt voor de belangrijkste afwateringsweg, richting de Noordzee. Ook de belangrijkste waterweg van Ieper, de Ieperlee, die ontspringt in de heuvels van Heuvelland, mondt uit in de IJzer. De waterlopen rondom het plangebied behoren ook tot het stroomgebied van de IJzer en het IJzerbekken. Deze waterlopen zijn bovendien natuurlijke rivieren die reeds lange tijd in het landschap aanwezig zijn (cfr. quartairgeologische kaart, Ferrariskaart en kronkelend verloop).

Plan 9: Plangebied op de kaart met traditionele landschappen¹⁷

¹⁵ ANTROP et al. 2002

¹⁶ DE MOOR & MOSTAERT 1993

¹⁷ JACOBS et al. 2004, fig.2

Figuur 4: Overzicht van de traditionele landschappen rond Ieper¹⁸

Paleogeen en neogeen (tertiair)

Op basis van de *Databank Ondergrond Vlaanderen*¹⁹ wordt binnen het onderzoeksgebied het tertiair substraat gevormd door het lid van Aalbeke, dat een onderdeel is van de Formatie Kortrijk (Plan 10).

Het tertiaire substraat van het onderzoeksgebied werd gevormd in het paleogeen tijdens het vroeg en midden Ypresiaan. De formatie kan gevonden worden in het westen en centraal deel van België. Ze komt aan het oppervlak bij Hanaut, het zuidelijke en centrale deel van West-Vlaanderen, het zuiden van Oost-Vlaanderen en het zuidwesten van Brabant. Uitlopers in het Basin van Namen en ten zuiden van de Samber. De formatie heeft een dikte van 125 m in het noordelijke deel van West-Vlaanderen, deze neemt af in oostelijke en zuidelijke richting.

De Formatie van Kortrijk is hoofdzakelijk opgebouwd uit mariene afzettingen, die voornamelijk bestaan uit kleiige sedimenten. De opbouw van oud naar jong bestaat uit:

- Een afwisseling van horizontale gelaagde glauconiethoudende kleiige zanden en compacte kleiige silt of siltige klei, lokaal gebioturbeerd. De basis bestaat uit geoxideerde en verhard kleiig zand, met lenzen van puur zand.
- Een homogene afzetting van zeer fijne siltige klei, met soms tussenvoegingen van grof siltige klei of kleiige zeer fijne silt.
- Een minder homogene laag afzetting van kleiige grof of medium silt en zandhoudende lagen. Af en toe fosielerijke lagen. De gehele afzetting wordt meer zandig naar het oosten en het zuiden.
- Zeer fijne siltige klei.

De formatie is opgedeeld in het Lid van Zoute, het Lid van Mont Héribu, Het Lid van Orchies, het Lid van Roubaix en het Lid van Aalbeke. Binnen het onderzoeksgebied komt het Lid van Aalbeke aan het oppervlak dat bestaat uit donkergrijze tot donkerblauwe klei met glimmers.²⁰

¹⁸ MATTHIJS 2002

¹⁹ DOV VLAANDEREN 2019b

²⁰ LAGA et al. 2001, pp. 139-140.

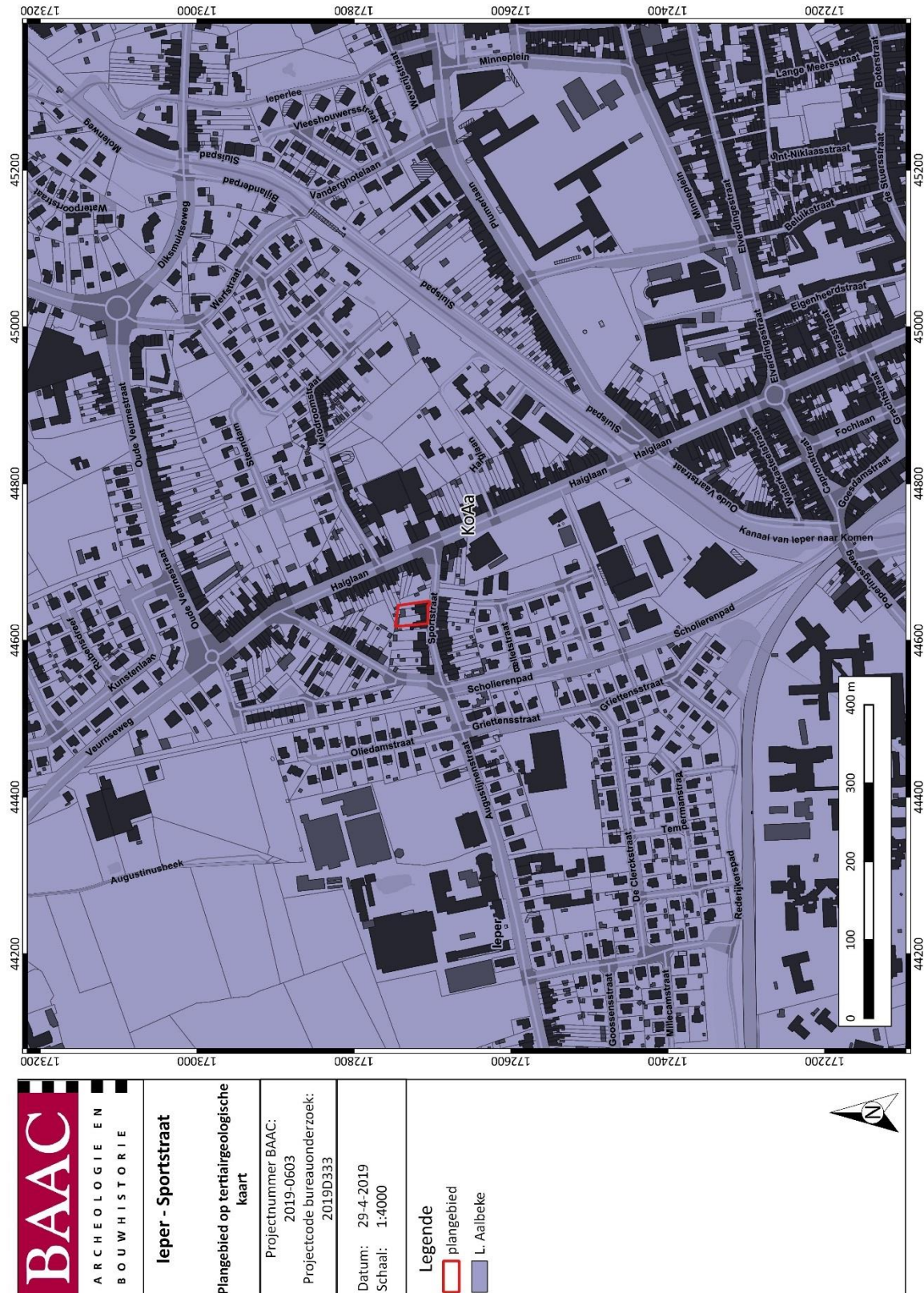
Quartair

De grootste deel van de quartaire afzettingen (type 3 op de quartairgeologische kaart 1:200.000; Plan 11) in de buurt van het plangebied werden afgezet tijdens het weichseliaan, de laatste ijstijd. De verschillende sedimenten werden afgezet onder volledig glaciale omstandigheden en daarom wordt deze periode ook wel omschreven als het pleniglaciaal. De sedimenten kunnen naar afzettingsmilieu in 3 groepen verdeeld worden, namelijk de eolische, de fluviatiele en de hellingssedimenten. De afzetting van deze groepen gebeurde quasi contemporain en heeft een sterk nivellerend effect gehad op het reliëf van het gebied. De grote valleien bevatten zeer dikke pakketten sediment (>20m), terwijl op de vlakke plateaus de dekmantel maar een matige dikte bereikt (+5m). Op de hellingen wordt meestal slechts een dunne laag of helemaal niets aangetroffen (<1m).²¹

Op de quartairgeologische kaart 1:50.000 is het plangebied gelegen binnen profieltype 25 (Plan 12). Het betreft een profielopbouw waarbij een lemig complex (f) bovenop het tertiair substraat (\$) gelegen is. Het lemig complex is fluviatiel van oorsprong en bestaat uit een grijs, grijsbruin of grijsgroen kalkhoudend fijnzandige leem. Er wordt ook wel zware leem teruggevonden en geregeld komen er dunne grijze lemige zandlenzen en zandlagen voor. Lokaal wordt het leem weinig, komen er verspoelde plantenresten en dunne veenlaagjes voor of wordt er zelfs effectief een turflaag aangetroffen. Regelmatig wordt het lemig complex in twee gedeeld door een zandig pakket. Meestal bestaat dit zandpakket uit een grijs fijn zand. De basis van het zandpakket wordt gewoonlijk als een grof kwartszand beschreven en er kan een grindlaag van gerolde silexen aangetroffen worden. Dit grof kwartszand bevat gewoonlijk resten van zoetwaterschelpjes. De dikte van het lemig complex bedraagt gemakkelijk 15m en kan oplopen tot 23m. Op de plaatsen waar het lemige complex rechtstreeks op het tertiair substraat rust, komt er geregeld een valleibodemgrind voor (RV). Dit is voornamelijk het geval voor de valleien van het IJzerbekken. Het lemig complex bevat verschillende niveaus met vorstverschijnselen. Bijgevolg werd deze eenheid onder periglaciale omstandigheden afgezet. Het lokaal voorkomen van de Bodem van Poperinge onderaan het lemige facies en de Bodem van Kesselt bovenaan het lemige faciës maakt dat de eenheid waarschijnlijk gedurende het midden pleniglaciaal afgezet werd.²²

²¹ MATTHIJS 2002

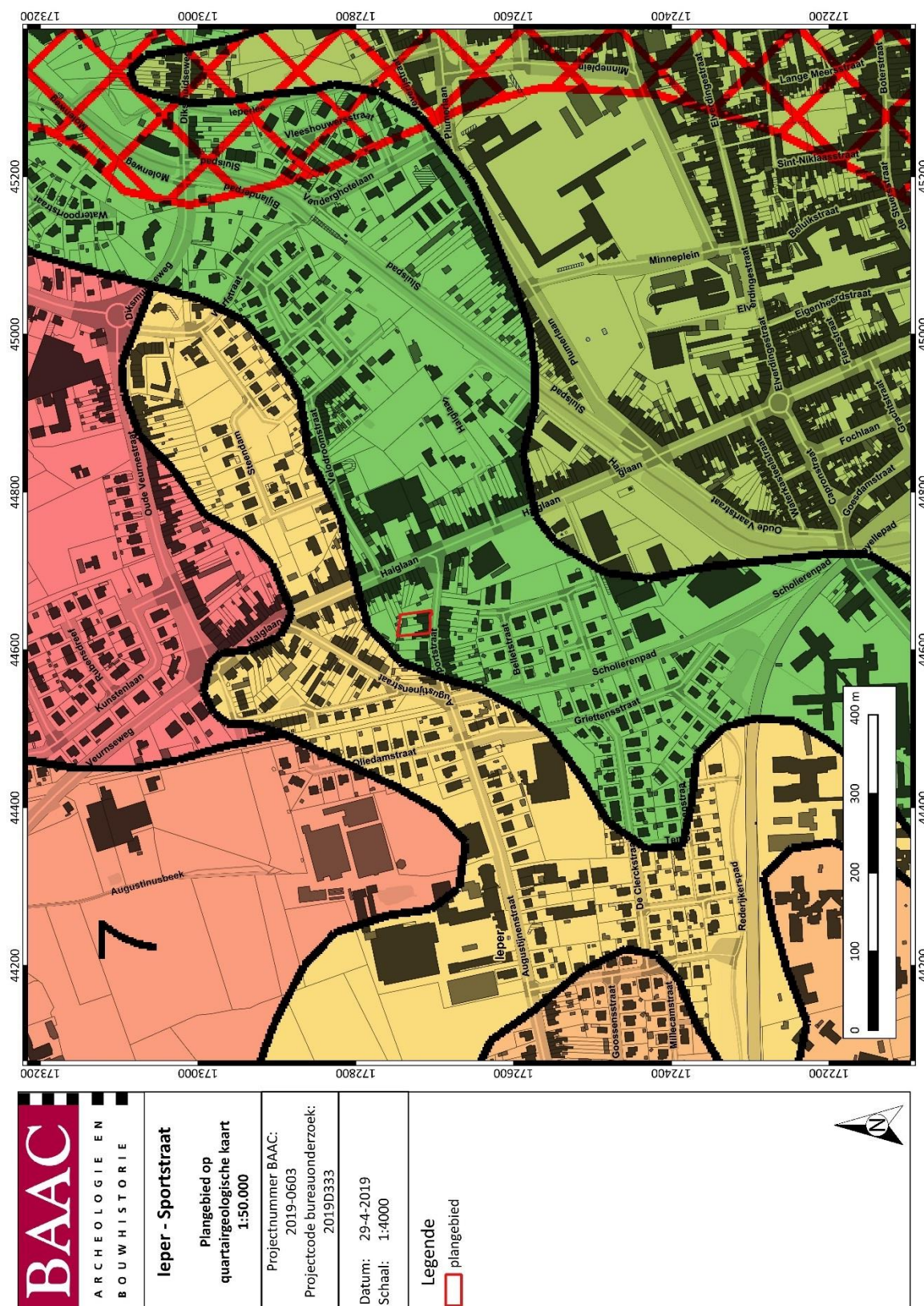
²² MATTHIJS 2002

Plan 10: Plangebied op de tertiairgeologische kaart²³ (1:50.000; digitaal; 29042019)

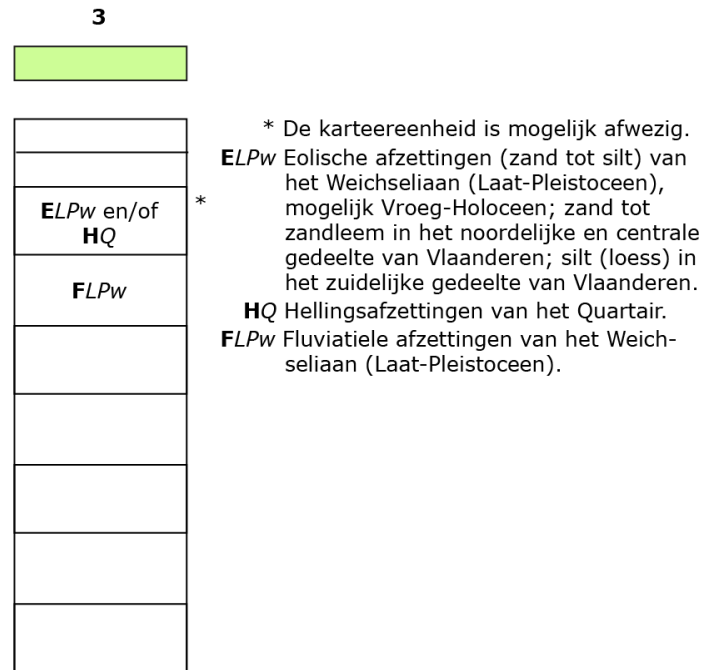
²³ DOV VLAANDEREN 2019b

Plan 12: Plangebied op de quartairgeologische kaart²⁵ (1:50.000, digitaal; 29042019)

²⁵ DOV VLAANDEREN 2019c

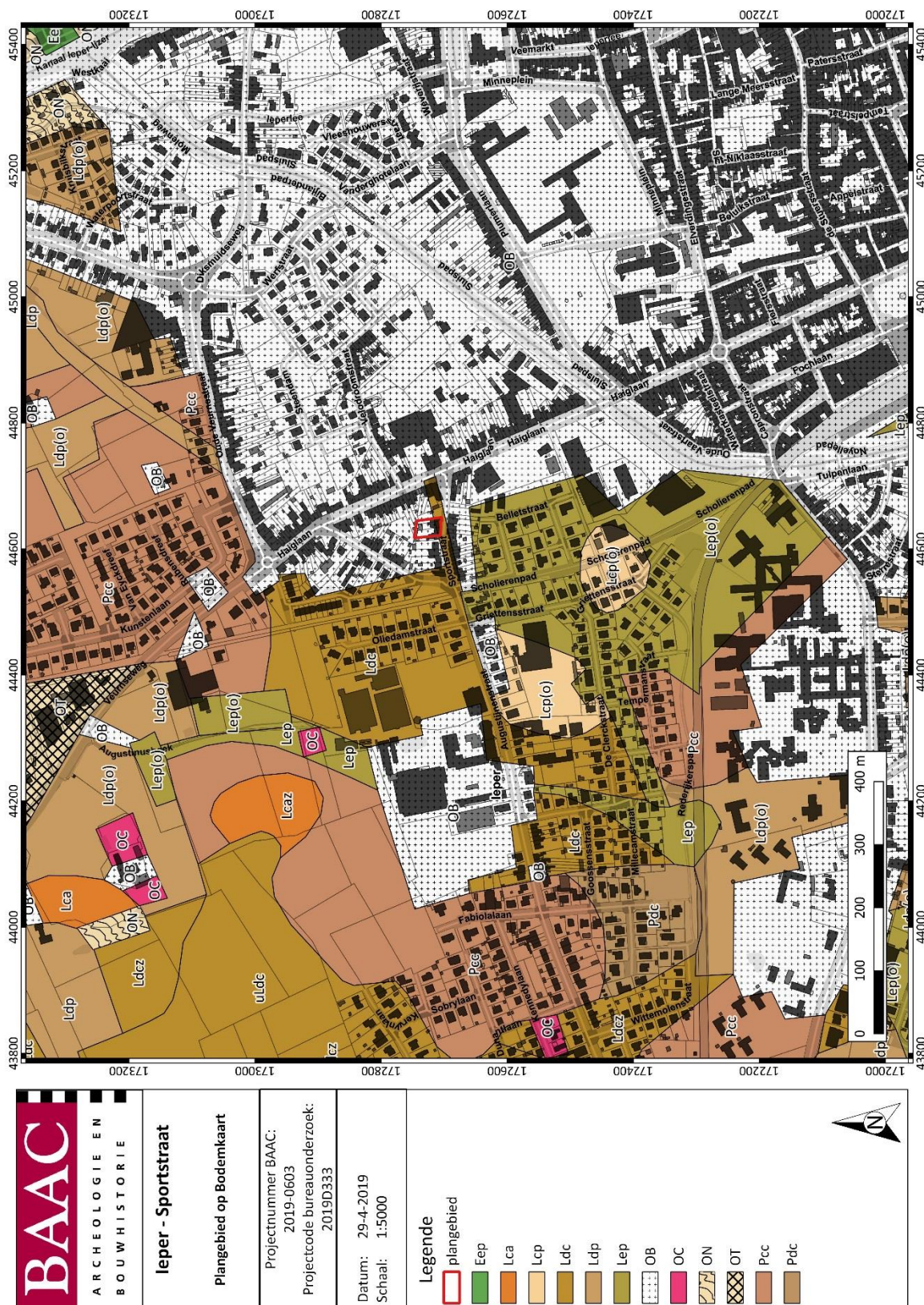
Figuur 5: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:200.000) betreffende het plangebied²⁶

Bodem

Ook op de bodemkaart komt de landschappelijke ligging van het plangebied duidelijk naar voren (Plan 13). In het noordelijk deel van het plangebied alsook ten oosten van het plangebied is sprake van bebouwde zone (OB) van de historische stadskern van Ieper. Bodemtype OB bestaat uit kunstmatige gronden binnen bebouwde zones. Soms wordt het bodemprofiel namelijk door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd (kunstmatige gronden). De meer landelijke gebieden, net buiten de stad zijn nog niet gewijzigd door ingrijpen van de mens en bestaan overwegend uit zandlemige bodems.

In het zuiden van het plangebied komt bodemtype *Ldc* voor. Het betreft een matige natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. De *Lda* en *Ldc* series zijn matig natte, matig gleyige zandleemgronden met donker grijsbruine bouwvoor. Onder de Ap komt een bleekbruin uitgeloogde horizont voor die aan de contactzone met de textuur B zwakke roestverschijnselen vertoont. Bij *Ldc* is de textuur B verbrokken, sterk gevlekt en door oxydo-reductieverschijnselen met bruinrode en grijze vlekken doorweven. Soms wordt het materiaal zwaarder of zandiger in de diepte. Heel dikwijls komt op wisselende diepte het tertiair substraat voor. Boven het klei- of klei-zandsubstraat komt veelal een roestige band voor ten gevolge van het stagnerend water. Roestverschijnselen beginnen globaal in het bovenste deel van de textuur B. Het zijn goede akkerlandgronden, mits drainering geschikt voor alle teelten. Ze zijn zeer geschikt voor weiland.

²⁶ DOV VLAANDEREN 2019c

Plan 13: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen²⁷ (1:1; digitaal; 29042019)

²⁷ DOV VLAANDEREN 2019a

1.3.2 Historisch kader²⁸

Het onderzoeksgebied ligt net ten westen-noordwesten van de historische stadskern van Ieper. De stad werd voor het eerst vermeld in 1066.²⁹ Er wordt vermoedt dat de oorsprong bij een Karolingische villa ligt. Deze was ten oosten van de Ieperlee (een zijrivier van de IJzer) gelegen. De Curtis situeert zich vermoedelijk langs de huidige Elverdingestraat en de Korte en Lange Meersstraat. Er zijn eveneens aanwijzingen voor het bestaan van een gracht en een neerhof.³⁰

De ligging van Ieper op het kruispunt van de Ieperlee met de weg Brugge-Rijsel zorgde ervoor dat het tijdens de 12^e en 13^e eeuw uitgroeide tot een bloeiende stad. De verbinding met het Leiebekken, Noord-Frankrijk en de kustvlakte -met haar uitgebreide wolproductie- maakte een uitgebreide productie van en handel in textielproducten mogelijk.³¹

De stadsontwikkeling begon reeds in de 10^e eeuw. Door een toename in de landbouwproductie en een bevolkingsstijging werd ten oosten van de Ieperlee een markt opgericht waar domaniale producten verkocht werden. Ten zuiden van het neerhof ontstond een ambachtelijke wijk waar deze producten verwerkt werden. De Vlaamse graaf organiseerde de nederzetting door een netwerk van straten vast te leggen. De Sint-Jacobsstraat, de D'hondtstraat en de Rijselsestraat vormden de hoofdassen en waren met elkaar verbonden door haakse straten tussen de Ieperlee en de oostelijke gracht.³² Deze gracht is archeologisch vastgesteld en wordt de Sceudelgracht genoemd. Het vormde een halve cirkel rond de nederzetting aan de Ieperlee en werd vermoedelijk aangelegd ter verdediging. Uit de kronieken is geweten dat Graaf Arnulf I de Grote -begin 10^e eeuw- opdracht gaf om een aarden wal aan te leggen ten oosten van de Ieperlee. Later werden ook verscheidene stenen poorten gebouwd.³³

Binnen de Sceudelgracht, in de zuidoostelijke hoek van de Grote Markt, lag het "Rooden Steen". Dit gebouw werd opgetrokken met ijzerhoudende zandsteen afkomstig van de Kemmelberg. Deze steen was reeds uitgeput rond 1150 waardoor het gebouw zeker als ouder geïnterpreteerd kan worden. Het toont aan dat binnen de gracht niet enkel ambachtsmannen woonden maar eveneens belangrijke personen.³⁴

Er ontstonden verschillende bewoningskernen. De Sint-Maartenskern ontstond uit de versterking van de graaf van Vlaanderen. Rond de Sint-Pieterskerk ontstond een handelscentrum of portus. Reeds in de eerste helft van de 12^e eeuw werd hier een belangrijke jaarmarkt gehouden.³⁵ Kort na 1128 werd een tweede castrale motte met neerhof opgericht op het Zaalhof tegenover de Sint-Pieterskerk.³⁶ In 1138 werd de Sint-Jacobskerk gesticht.³⁷ Deze kernen werden beschermd door een systeem van waterlopen, grachten, aarden wallen, palissaden en poorten. De stadsdelen groeiden eind 11^e - begin 12^e eeuw naar elkaar toe door de uitbreiding van handelsactiviteiten, lakennijverheid alsook een bevolkingstoename.³⁸ Geleidelijk aan verhuisden de grafelijke ambtenaren en militairen naar de Grote Markt.

²⁸ DEMOEN 2017

²⁹ HANECA et al. 2009, p.123.

³⁰ MUS 1998, p.43.

³¹ HANECA et al. 2009, p.123.

³² MUS 1998, p.43.

³³ VANROLLEGHEM 2006, p.13.

³⁴ MUS 1998, p.44.

³⁵ MUS 1998, pp.44-45.

³⁶ HANECA et al. 2009, p.123.

³⁷ MUS 1998, pp.46-47.

³⁸ GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE 2017.

2 Carte d'Ypres au 11e et 12e siècle.

1 Le Curtis, centre d'exploitation de la villa;

2 La Basse-Cour avec l'église Saint-Martin;

3 Le Sceudelgracht;

4 Domaine semi-circulaire entouré d'un fossé;

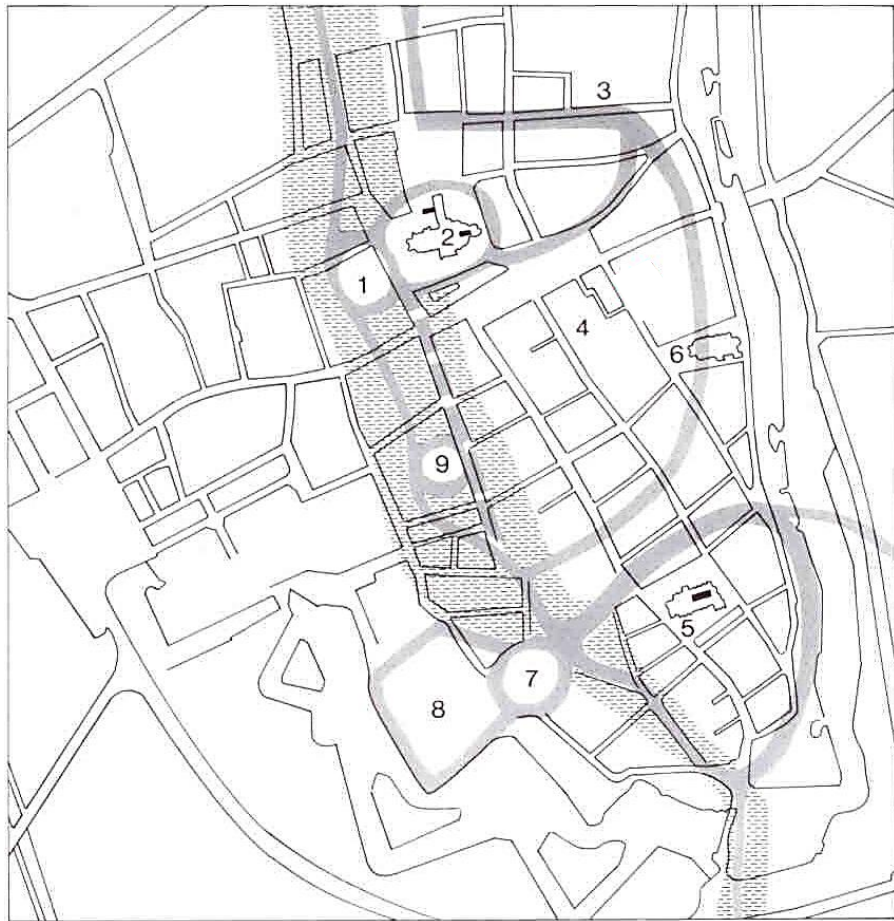
5 Portus semi-circulaire autour de l'église Saint-Pierre;

6 Eglise Saint-Jacques;

7 Le Zaalhof, second centre d'exploitation;

8 Basse-Cour de ce second centre;

9 Motte du vicomte.

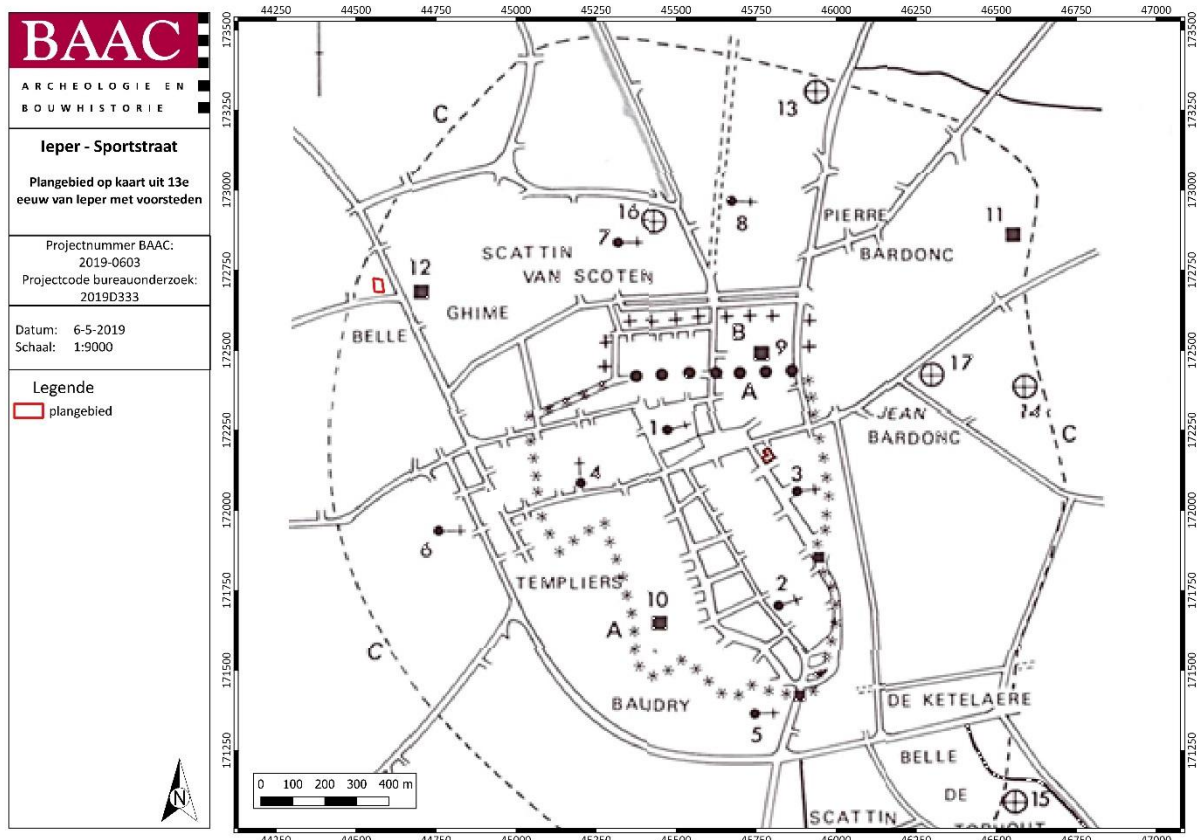
Figuur 6: leper in de 11^e-12^e eeuw³⁹

In 1214 liet Ferdinand van Portugal een nieuwe omwalling aanleggen. De ontstane stadskernen werden zo gefusioneerd. Intussen waren in het noorden twee nieuwe parochiekerken opgericht. De kerk van Brielen (1196) en van Sint-Jan (1200). Onder druk van een verder toenemend bevolkingsaantal ontstonden rond deze parochiekerken buitenwijken.⁴⁰ Vanaf de eerste helft van de 13^e eeuw breidde de stad zich uit ten westen van de leperlee. De Sint-Niklaasparochie en de Sint-Kruisparochie ontstonden. In dezelfde periode werd ten zuiden van de stad de Sint-Michielsparochie gesticht.⁴¹

³⁹ MUS 1998, p.45.

⁴⁰ MUS 1998, p.50.

⁴¹ HANECA et al. 2009, p.123.

Plan 14: Plangebied op kaart van leper en de voorsteden in de 13^e eeuw⁴² (onbekend, analoog, 06052019)

De lakenproductie te leper vierde zijn hoogtij tijdens de tweede helft van de 13^e eeuw. Dit kon door een grotere specialisatie en het gebruik van Engelse wol.⁴³ Rond 1200 domineerde het lepers laken op de mediterrane markten. Rond 1210 verschoof de lakenhandel van Italië naar de jaarmarkten van Champagne. Op de gedempte gracht van het oude neerhof in leper werd rond 1250 een nieuwe lakenhal gebouwd. De Grote Markt werd min of meer genivelleerd en werd het nieuw economisch centrum. Het werd de belangrijkste markt van West-Europa tijdens de tweede helft van de 13^e eeuw. In de buitenwijken rond de stad ontstond geleidelijk een gemeenschap van ambachtslieden. In 1303 kregen de bewoners toestemming van de graaf om een versterking te bouwen. Deze Uterste Veste werd in 1325-1328 voltooid.⁴⁴

Tijdens de 12^e en de 13^e eeuw werden rond de stad “voorgeborghten” of buitenparochies gebouwd. Het plangebied ligt nog net binnen de Uterste Veste (=C). Het plangebied bevindt zich tussen twee bewoningskernen/voorgeborchten. In de buurt van het onderzoeksgebied bevonden zich de Augustijnen (=12).

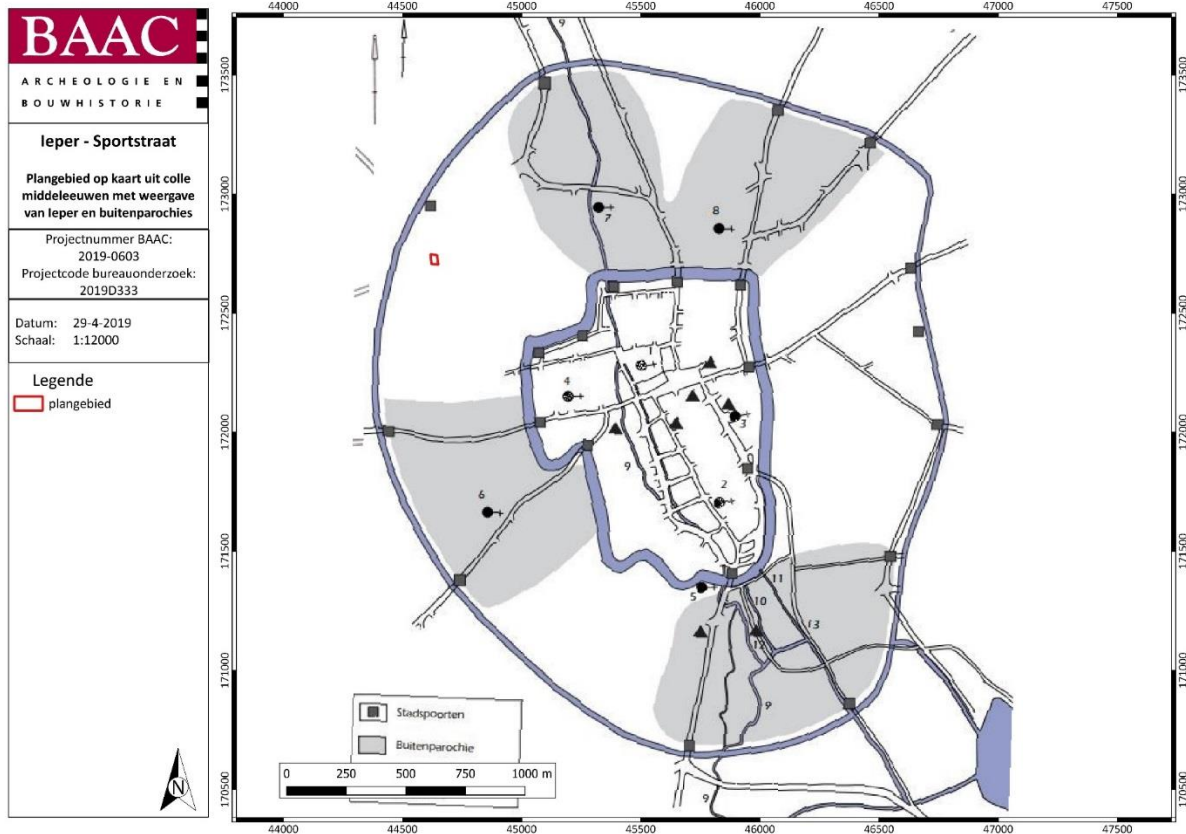
Pas op het einde van de 13^e eeuw besliste men om een buitenste verdedigingsgordel oftewel “Uterste Veste” aan te leggen.⁴⁵ Het beschermde vooral de zogenaamde vervuilende ambachten zoals het leerlooien of het verven en vollen van stoffen.

⁴² MUS 1998, p.48.

⁴³ MUS 1998, p.49.

⁴⁴ MUS 1998, p.51.

⁴⁵ VANDENBULCKE 2005, p.41.

Plan 15: Kaart met situering van het plangebied en de buitenparochies rond leper tijdens de volle middeleeuwen.⁴⁶ (onbekend, analoog, 29042019)

Het beleg van leper in 1383 betekende echter het einde van deze “voorgeborghten” en de “uterste veste”. De buitenwijken werden niet meer heropgebouwd en de buitenste omwalling niet meer hersteld. In 1386 werd zelfs beslist dat deze gebieden niet meer bewoond mochten worden.⁴⁷ De bewoners moesten uitwijken naar de stad of naar andere parochies. Er volgde een periode waarin het succes van leper keerde. Aanhoudende conflicten, overregulering van de handel, toenemende concurrentie en een tekort aan grondstoffen zorgde ervoor dat de lakenhandel afnam. Mede door ziekte kende ook het bevolkingsaantal een forse terugval.

Aan het einde van de 14^e eeuw had leper als grensstad wel een stenen omwalling gekregen.⁴⁸ De kosten van het vestingonderhoud werden echter te hoog voor de verzwakte stad, waardoor de vorsten moesten bijspringen. Bovendien was de omwalling met torens niet aangepast aan de opkomst van vuurwapens. Onder de Habsburgers werden deze aangepast. Er werd een citadel gebouwd en de havenkom werd versterkt waardoor de zogenaamde Neerstad ontstond.⁴⁹ Na de Franse verovering in de 17^e eeuw werden de stadsomwallingen aangepast volgens het gebastioneerde systeem. Vauban was verantwoordelijk voor de plannen van deze nieuwe verdedigingswerken.⁵⁰ In de 18^e eeuw kreeg Oostenrijk de voogdij over de Spaanse Nederlanden. Omdat leper in het grensgebied met Frankrijk lag,

⁴⁶ HANCA et al. 2009, p.124.

⁴⁷ VANDENBULCKE 2005, p.46.

⁴⁸ VANROLLEGHEM 2006, p.47.

⁴⁹ VANROLLEGHEM 2006, p.75.

⁵⁰ VANROLLEGHEM 2006, p.127.

kreeg de stad een speciaal statuut. De Noordelijke Nederlanden waren er bevoegd over de militaire zaken en de vestingwerken.⁵¹

Tijdens de 17^e en 18^e eeuw kende de stad een economische vooruitgang, voornamelijk door de kantnijverheid. Op het einde van de 18^e eeuw werd de stad voor een deel gedemilitariseerd. Na de Franse Revolutie echter viel leper opnieuw in Franse handen. Na de nederlaag van Napoleon maakte leper deel uit van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De bestaande vestingen werden hersteld en aangevuld met enkele nieuwe gebouwen. Vanaf 1852 werden de leperse versterkingen ontmanteld.⁵² Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de oude muren van Vauban als beschutting gebruikt. De rest van de stad werd toen met de grond gelijk gemaakt.⁵³ De stad werd na de oorlog heropgebouwd, op een aantal aanpassingen na, net zoals voorheen.

De versterkingen rond leper: een historisch en cartografisch overzicht

De oudste versterkingen rond leper dateren volgens de traditionele geschiedschrijving uit het begin van de 10^e eeuw. In deze periode kende leper reeds een stedelijk karakter, waarbij de stad bestond uit twee kernen – traditioneel heeft men het over de *bestuurlijke* kern van de Sint-Jansparochie in het noorden en het *handelscentrum* van de Sint-Pietersparochie in het zuiden – die geleidelijk naar elkaar toe gegroeid waren. Zoals reeds aangehaald lag de toenmalige kern van leper op de oostelijke oever van de leperlee. Op bevel van graaf Arnulf I de Grote werd rond de stadskern van het toenmalige leper een aarden stadswal aangelegd. Deze omgaf een halfcirkelvormig areaal en sloot in het noorden en in het zuiden aan op de leperlee, die de westelijke flank van de versterking vormde.⁵⁴

Reeds in het midden van de 10^e eeuw breidde het stedelijke weefsel van de stad zich uit over de westelijke oever van de leperlee. De halfcirkelvormige versterking werd dan ook vlug uitgebreid. Ook werd in het midden van de 10^e eeuw door Boudewijn III de versterking voorzien van vier nieuwe poorten. In de loop van de daarop volgende eeuwen werd de omwalling vaak versterkt en heraangelegd. Historisch gedocumenteerde ingrepen aan de versterking werden onder andere uitgevoerd in 1138, toen Diederik van den Elzas de wallen versterkte met uitkijktorens en doornhagen. In 1214 liet graaf Ferrand van Portugal de wallen versterken met tien stenen poorten.⁵⁵

De belangrijkste uitbreiding van de middeleeuwse versterkingen rond leper startte in 1302 en bestond uit de aanleg van een omwalling rond de buitenwijken van leper, de zogenaamde *Uterste Veste*. Het belang van deze versterking was erg groot, aangezien deze buitenwijken – waar zich vrijwel alle ambachtelijke activiteiten concentreerden – een bijzondere economische waarde hadden. De realisatie van de Uterste Veste was echter niet enkel een technisch huzarenstuk, ook de vele politieke strubbelingen binnen het bestuur van de stad bemoeilijkten de werken. Hierbij stonden de kleine grondbezitters en ambachten – voorstanders van de aanleg van de vestingen – lijnrecht tegenover de Fransgezinde patriciërs, die de schaarse middelen van de stad liever naar de restauratie van de oude stadsomwallingen zagen gaan.

Uiteindelijk werden de werken aan de Uterste Veste voor 1328 voltooid. In totaal was de omwalling 7.6 km lang, die een areaal van ca. 500 ha. omsloot. Reeds in 1329 – na de nederlaag van het Vlaamse Kerelsleger bij de Slag in Kassel in 1328 – werd op bevel van de Franse koning Filips van Valois de Uterste Veste alweer afgebroken. Dit weerhield de ambachten er echter niet van de walgrachten rond de versterking intact te houden. Een ander element binnen de vergeldingsmaatregelen van de Franse koning was de restauratie en versterking van de binnenste stadsvesten, hetgeen uiteraard in de kaart speelde van de Fransgezinde patriciërs. Het beleg van leper in 1383 – een veldslag tijdens de Gentse

⁵¹ VANROLLEGHEM 2006, p.187.

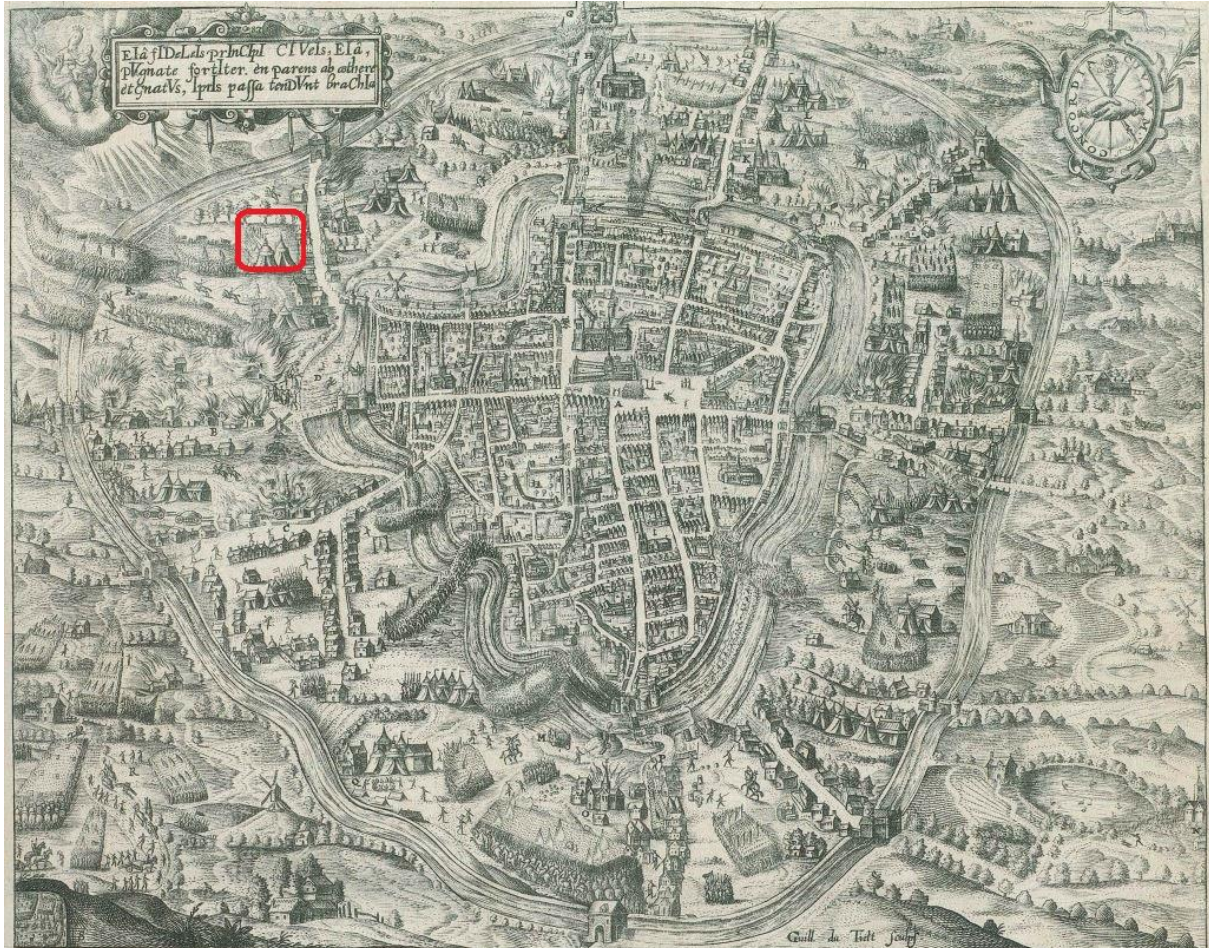
⁵² VANROLLEGHEM 2006, p.225.

⁵³ GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE 2017.

⁵⁴ VANROLLEGHEM 2006, p.13

⁵⁵ VANROLLEGHEM 2006, p.13.

opstand tussen het Fransgezinde Ieper en een Engels belegeringsleger – betekende het definitieve einde van de Uterste Veste. Het waren de inwoners van Ieper zelf die inzagen dat deze grote vesting niet te verdedigen was en vernietigden ze voor de aankomst van het Engelse leger. Ook de buitenwijken werden volledig verlaten en vernietigd. De buitenwijken kwamen dit verval niet te boven, onder andere door de economische malaise in de stad na de Gentse Opstand en het bouwverbond uitgevaardigd door Filips de Stoute.⁵⁶

Figuur 7: kaart van het beleg van Ieper in 1383, op een 17^e-eeuwse gravure van Guillaume du Tiel⁵⁷ met indicatieve aanduiding van het plangebied (noorden ligt bovenaan)

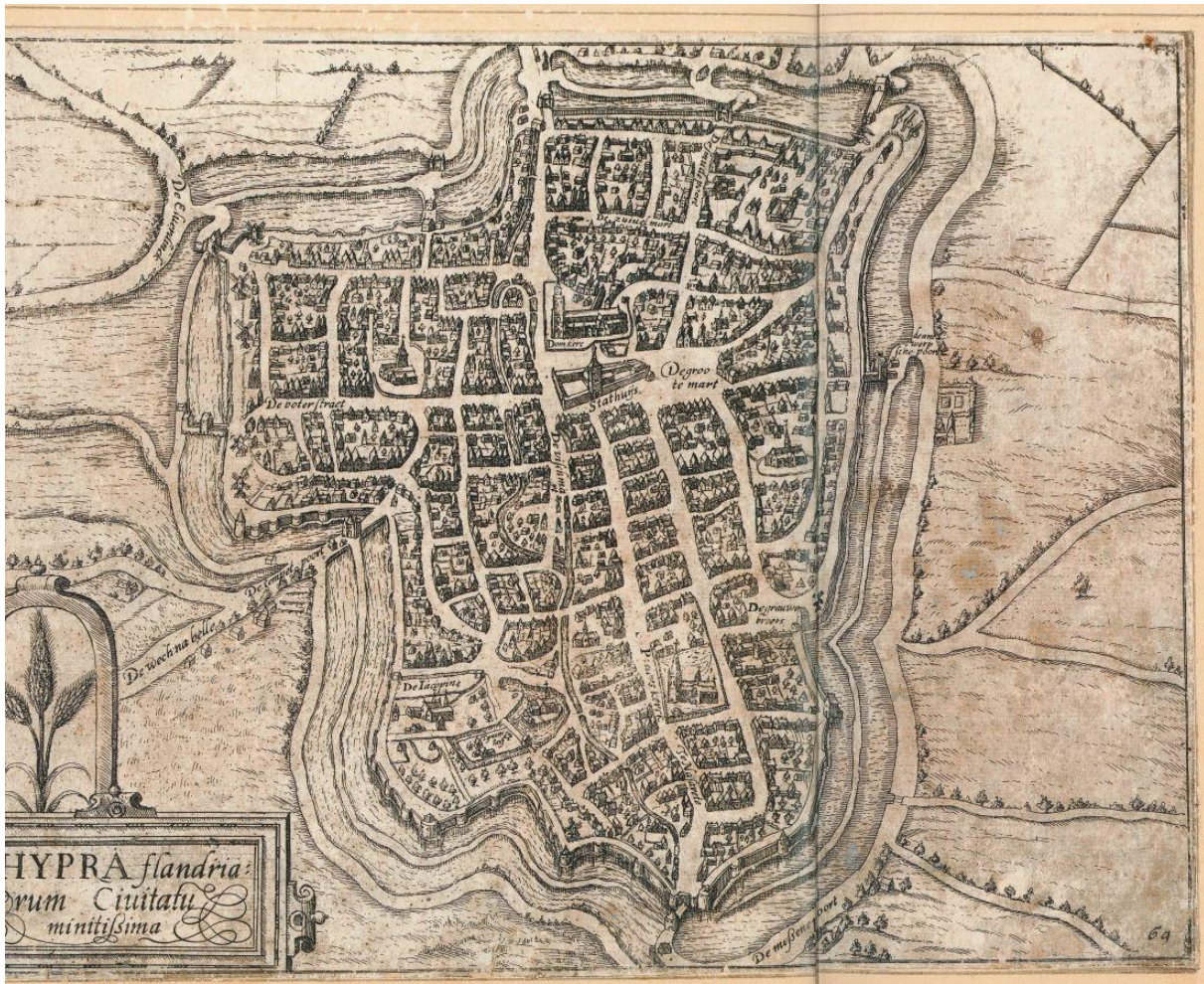
Het was ook Filips de Stoute die rond 1386 het plan opvatte de oude – binnenste – stadsomwallingen te renoveren en uit te breiden. Dit plan bestond onder andere uit de aanleg van een eerste volledige stenen omwalling, de zogenaamde *Bourgondische vesting*, voor een groot deel opgebouwd uit puin van de verlaten buitenwijken. De vesting omvatte een gekartelde vestingmuur, stadspoorten versterkt met ronde stenen torens en enkele kanonbatterijen. Deze omwalling zou tot 1678 vrijwel intact blijven.⁵⁸ In deze periode werd de versterking her en der aangepast: onder Maximiliaan van Oostenrijk werden een aantal poorten afgeschreven. Deze waren immers zwakke schakels in de omwalling. Onder keizer Karel V werd in 1537 de stenen omwallingsmuur aan de binnenzijde versterkt met een aarden omwalling. Deze ingreep beschermde de muur tegen de grote destructieve kracht van kanonkogels.

⁵⁶ VANROLLEGHEM 2006, pp.27–28.

⁵⁷ VANROLLEGHEM 2006, fig.2.1.

⁵⁸ VANROLLEGHEM 2006, p.47.

Ten slotte werden de hoge, ronde Bourgondische torens verlaagd en voorzien van een artillerieplatform.⁵⁹

Figuur 8: leper omstreeks het jaar 1581, een gravure van Lodovico Guicciardini⁶⁰(noorden ligt bovenaan)

Op deze gravure wordt de zogenaamde Bourgondische vestingsmuur rond leper weergegeven. Ook de aanpassingswerken van Karel V vallen op. De zone tussen de oude stadsomwalling en de Uterste Veste is vrijwel volledig verlaten.

Een belangrijk deel van geschiedenis van de 17^e eeuw in Europa stond in het teken van verschillende conflicten tussen Spanje – waartoe Vlaanderen behoorde – en Frankrijk. Dit conflict betekende een permanente militaire dreiging voor leper, dat vrijwel op de grens tussen beide mogendheden lag. Deze dreiging bracht grote ingrepen aan de militaire infrastructuur rond de stad met zich mee. Zo werd onder Filips IV de havenkom bij het kanaal leper – Nieuwpoort versterkt met een vesting en een waterpoort. Na een eerste succesvolle belegering van de stad door de Fransen in 1648 – en een onmiddellijke herovering door de Spanjaarden in 1649 – werd de stadsomwalling uitgebreid met negen halvemaanvormige ravelijnen. Na de Vrede van Aken in 1668 – het einde van de Devolutieoorlog – verloor Spanje grote delen van Vlaanderen aan Frankrijk. leper bleef in handen van Spanje, maar kwam tussen twee Franse gebieden te liggen. Als reactie hierop bouwde koning Karel II in 1669 aan de oostelijke flank van de Bourgondische omwalling, achter de Sint-Jacobskerk, een citadel. Reeds enkele jaren later, bij het beleg van leper in 1678 door Louis XIV, werd de citadel succesvol belegerd. Tijdens

⁵⁹ VANROLLEGHEM 2006, p.57.

⁶⁰ VANROLLEGHEM 2006

de infrastructuurwerken uitgevoerd door Vauban na het beleg, werd de citadel vernietigd en vervangen door een uitgebreid hoornwerk, het hoornwerk van Antwerpen.⁶¹

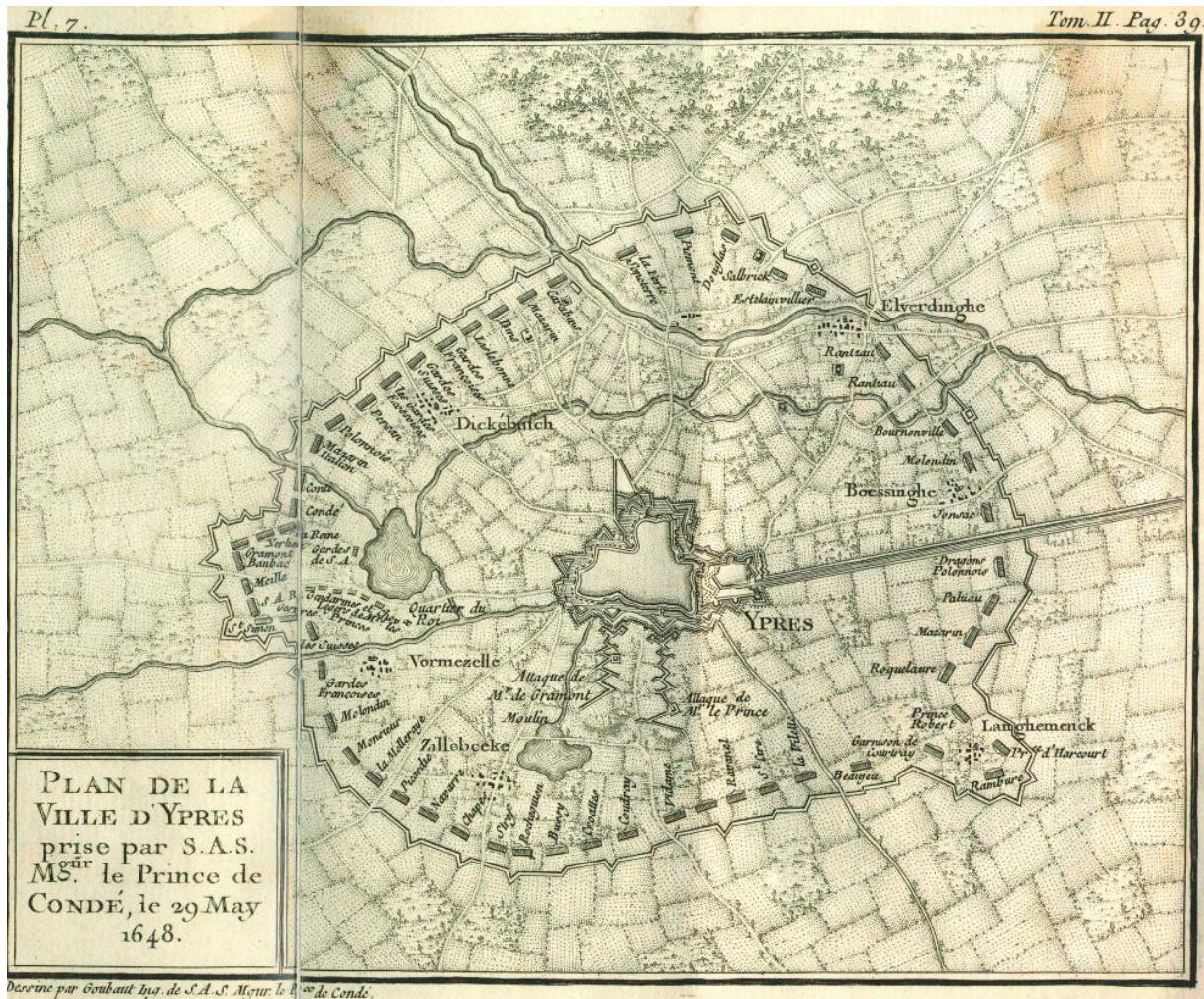

Figuur 9: weergave van Ieper op een kaart uit de atlas *Flandria Illustrata* van Sanderus⁶² (Vedastus du Plouich, 1641).

Op deze gravure valt de eerste aanzet van een ravelijn op. Ook werd het aantal stadspoorten teruggebracht tot zes.

⁶¹ VANROLLEGHEM 2006, p.127

⁶² VANROLLEGHEM 2006

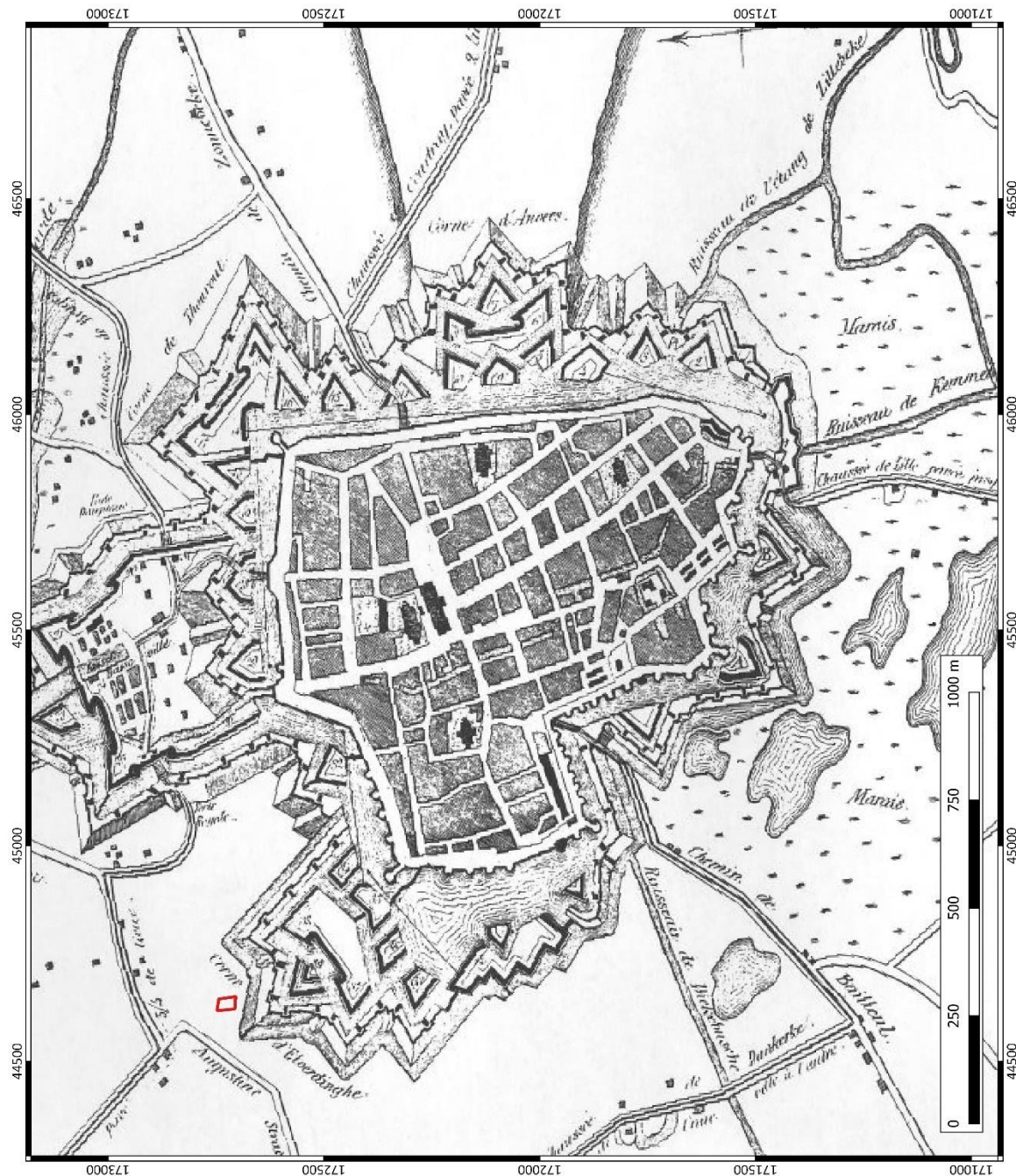
Figuur 10: leper tijdens het beleg van 1648 op een gravure van Goubaut.⁶³ (noorden ligt rechts)

Deze kaart toont de versterkingen van de stad na de uitbreidingen van 1649. Opvallend zijn de negen ravelijnen en de versterking van de havenkom.

Hoe dit bouwwerk er precies uitzag, is niet geweten. De enige cartografische bron die de citadel afbeeldt, is een reconstructie plan uit de Vereecke-atlas. Deze werd echter pas in het midden van de 19^e eeuw opgemaakt. Op deze kaart wordt de citadel generiek weergegeven als een vijfpuntige sterfortificatie. Deze weergave was echter niet gebaseerd op historische feiten, maar eerder op de toenmalige algemene kennis over de fortenbouw in het midden van de 17^e eeuw.⁶⁴

⁶³ VANROLLEGHEM 2006, fig.5.17.

⁶⁴ VEREECKE 1858.

BAAC ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE	leper - Sportstraat	Plangebied op een kaart uit de Atlas van Vereecke	Projectnummer BAAC: 2019-0603 Projectcode bureauonderzoek: 2019D333	Datum: 29-4-2019 Schaal: 1:8000	Legende plangebied
--	-----------------------------------	---	--	--	---

Plan 16: Plangebied op de kaart van de citadel in de Atlas van Vereecke⁶⁵ (onbekend, analoog, 29042019)

⁶⁵ VEREECKE 1858.

Figuur 11: Belegering van Ieper in 1678 door Louis XIV (Daniël Marot, einde 17^e eeuw).⁶⁶

Op deze gravure wordt links de belegering van de Spaanse citadel afgebeeld. Net als op de kaarten van Vereecke gaat het om een vijfpuntige sterfortificatie. Boven de afbeelding wordt ook een plattegrond van Ieper en de Spaanse versterking weergegeven.

De zwaktes van de oude versterkingen en vestingen rond Ieper toonden tijdens de verschillende belegeringen in de 17e eeuw grote zwaktes. Na de succesvolle belegering in 1678 besloten de Franse bezetters door middel van immense infrastructuurwerken deze zwakten in de stadsverdediging op te lossen. De nieuwe vestingen rond de stad werden ontworpen door Sébastien Le Prestre de Vauban. Meest ingrijpende werken waren de afbraak van de Bourgondische omwalling – behalve aan de

⁶⁶ VANROLLEGHEM 2006, fig.6.17.

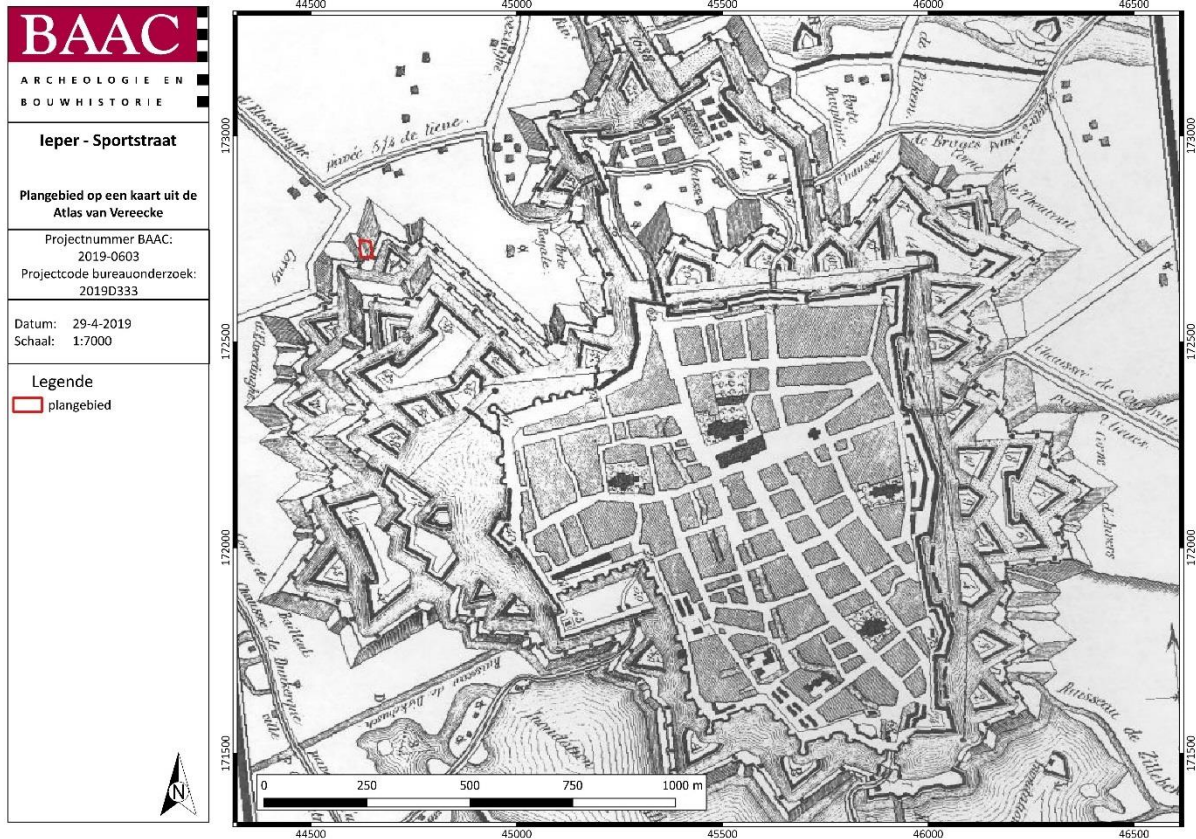
zuidwestelijke zijde van de stad – en de installatie van enkele grote hoornwerken. Zoals reeds aangehaald werd bij de bouw van deze hoornwerken de Spaanse citadel afgebroken. Veel van de overige Spaanse ravelijnen bleven wel in gebruik. Verder werden ook een heel aantal stadspoorten – zwaktes in de vestingsmuren – afgebroken. Ter hoogte van de Neerstad – rond de havenkom - werden drie bolwerken opgericht en aan de voormalige Tempelpoort werd een nieuwe poort gebouwd. Ten slotte werden de inundaties van Mese en Belle uitgebreid.

Plan 17: weergave van de versterkingen rond Ieper in 1708 op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708).⁶⁷ (onbekend, analoog, 29042019)

Dit plan toont de vestingen rond Ieper na de aanleg van de Vaubanversterking. Het plangebied ligt ter hoogte van de buitenste vestingsgracht.

⁶⁷ VANROLLEGHEM 2006, fig.6.18.

Plan 18: situering van het onderzoeksterrein op de kaart van de Atlas van Vereecke.⁶⁸ (onbekend, analoog, 29042019)

Na de vrede van Utrecht in 1713 kwamen de Spaanse Nederlanden echter in handen van de Oostenrijkse troon. De decennia die op de machtsoverdracht volgden, waren nog steeds erg tumultueus. Frankrijk bleef immers ondanks de diplomatieke vrede op een uitbreiding van het territorium in de Spaanse Nederlanden azen. Onder andere in 1744 belegerde Louis XV de stad succesvol. In 1748 werd Ieper na de Tweede vrede van Aken terug aan de Oostenrijkers overgedragen. Vanaf dan nam de oorlogsdreiging voor Ieper sterk af. Het huwelijk van Marie-Antoinette – zus van de Oostenrijkse keizer Jozef II – met de Franse koning Louis XVI bezegelde de diplomatieke stabiliteit tussen beide naties. De diplomatieke rust bracht keizer Jozef II er toe grote delen van de militaire infrastructuur van Ieper af te breken en militaire terreinen te verkopen.⁶⁹

⁶⁸ VEREECKE 1858

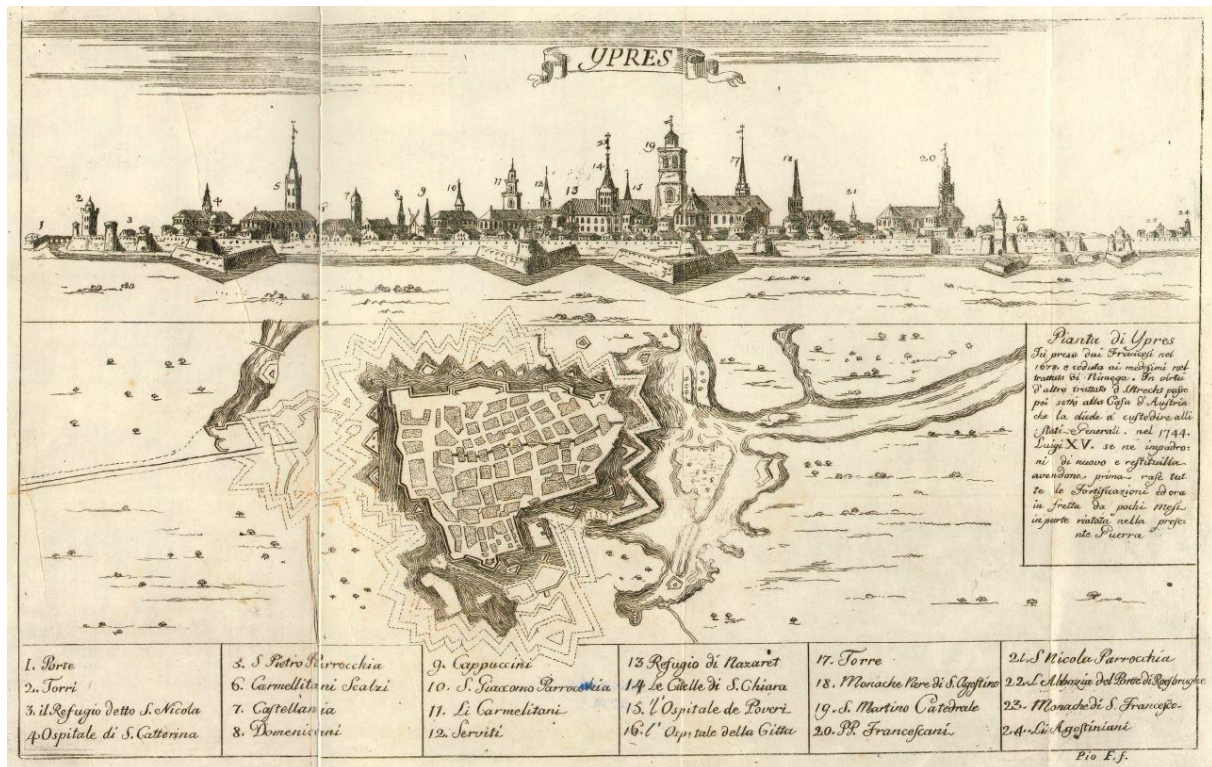
⁶⁹ VANROLLEGHEM 2006, p.187.

Figuur 12: Ieper tijdens het beleg van 1744 (anoniem, 1759).⁷⁰

Deze kaart toont de oostelijke zijde van de stad tijdens het beleg van 1744. Links valt het hoornwerk van Antwerpen op, rechts het hoornwerk van Torhout. De omgeving van deze hoornwerken kent een sterk ruraal karakter.

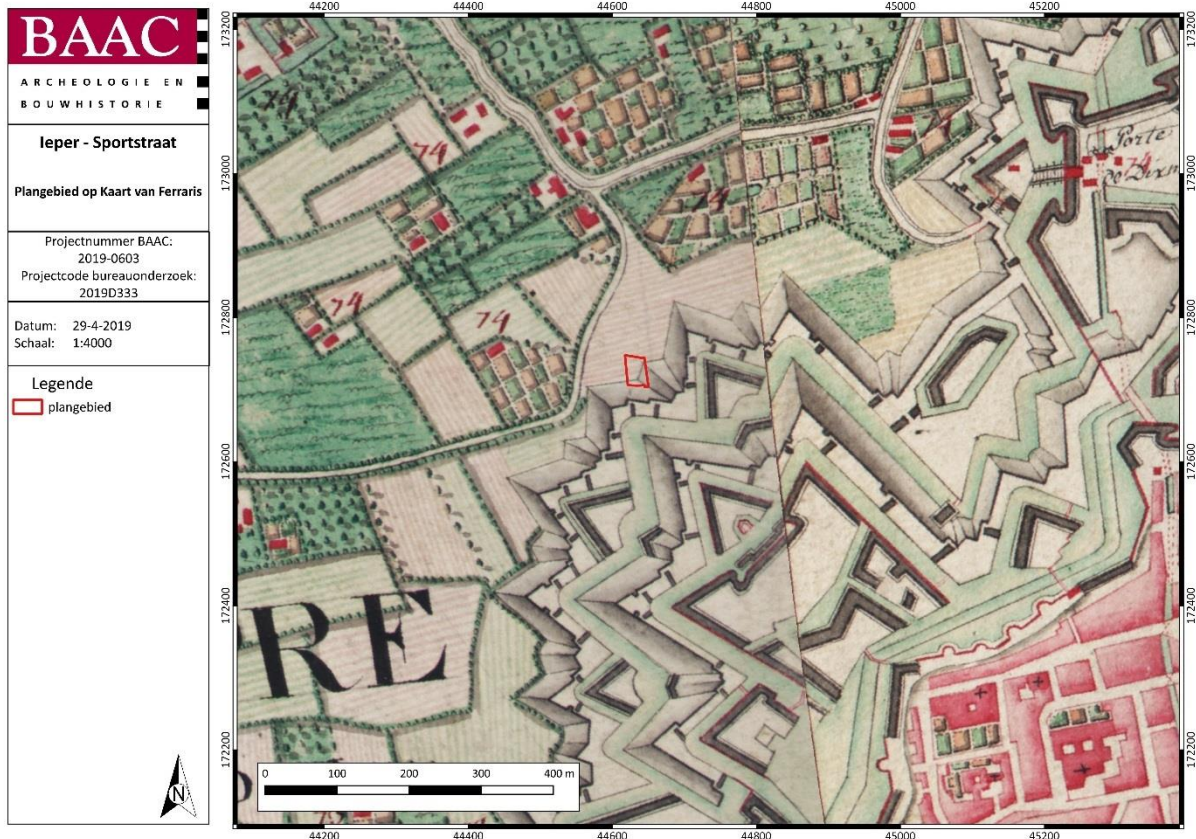
⁷⁰ VANROLLEGHEM 2006, fig. 7.8

Figuur 13: plattegrond van Ieper op de kaart van Fabbri Pio (ca. 1770).⁷¹

Op deze kaart worden in stippellijn de vestingen aangeduid die tijdens en na het beleg van 1744 vernietigd werden. Ook het Hoornwerk van Antwerpen werd in deze periode grotendeels vernietigd. Later werden bepaalde elementen van het hoornwerk wel opnieuw opgebouwd.

⁷¹ VANROLLEGHEM 2006, fig.8.4.

Plan 19: Plangebied op de Ferrariskaart (1:11.520; digitaal; 29042019)⁷²

Door de hevige opstanden in de nasleep van de Franse revolutie in 1789 verlieten de Oostenrijkers de Nederlanden. Ook leper werd aan zijn lot overgelaten. Vrijwel meteen trachtten de Fransen de stad te veroveren, hetgeen mislukte. Dit beleg zette de Oostenrijkers aan de stad opnieuw te versterken en te verdedigen. Een groot deel van de militaire infrastructuur werd gerenoveerd en opnieuw in gebruik genomen. In 1794 werd leper alsnog door de Fransen veroverd. Deze hadden weinig interesse in de stad, zeker vanuit militair standpunt, waardoor de vestingen rond de stad opnieuw in verval raakten. Na de val van Napoleon in 1815 werd leper onderdeel van een verdedigingsgordel tegen nieuwe Franse agressie. De vesting werd opnieuw gerenoveerd. Wel werden vrijwel alle hoornwerken vernietigd. Enkel het hoornwerk van Antwerpen bleef in gebruik. Verder werden de versterkingen rond de havenkom uitgebreid.

⁷² GEOPUNT 2019a.

Plan 20: het onderzoeksterrein op de Vandermaelenkaart (1:20.000; digitaal; 29042019).⁷³

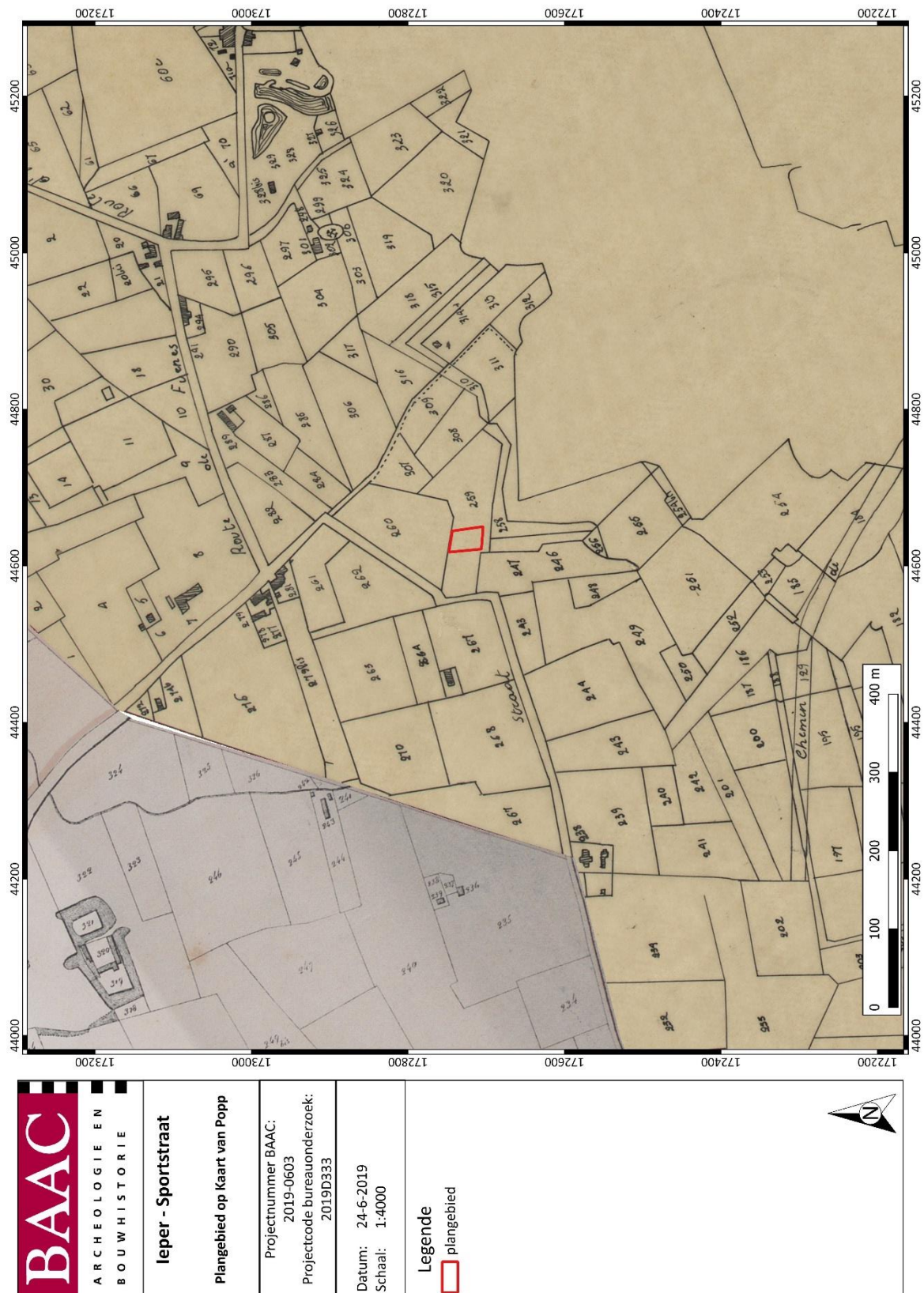
Op het kaartbeeld van de Atlas der Buurtwegen uit 1840 zijn zowel de contouren van Uterste Veste als die van de Vaubanomwalling nog steeds terug te vinden. De omgeving van het onderzoeksgebied is zeer dun bebouwd en heeft nog steeds een landelijk karakter. Het onderzoeksgebied zelf blijkt in 1840 niet bebouwd. De situatie op de Popp-kaart toont een bijna identiek beeld als dit van de Atlas der Buurtwegen. Ook hier is in de percelering het hoornwerk nog te zien waarbij het plangebied duidelijk erbuiten is gelegen.

⁷³ GEOPUNT 2019b

Plan 21: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen⁷⁴ (1:2.500; digitaal; 24062019)

⁷⁴ GEOPUNT 2019d

Plan 22: Plangebied op de Poppkaart⁷⁵ (onbekend; digitaal; 24062019)

⁷⁵ GEOPUNT 2019c

1.3.3 Archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt een inschatting maken over het archeologisch potentieel van het plangebied.

Voor het plangebied zelf zijn geen archeologische waarden gekend (Plan 23).⁷⁶ Rondom het projectgebied werd een aantal meldingen teruggevonden (Tabel 1).

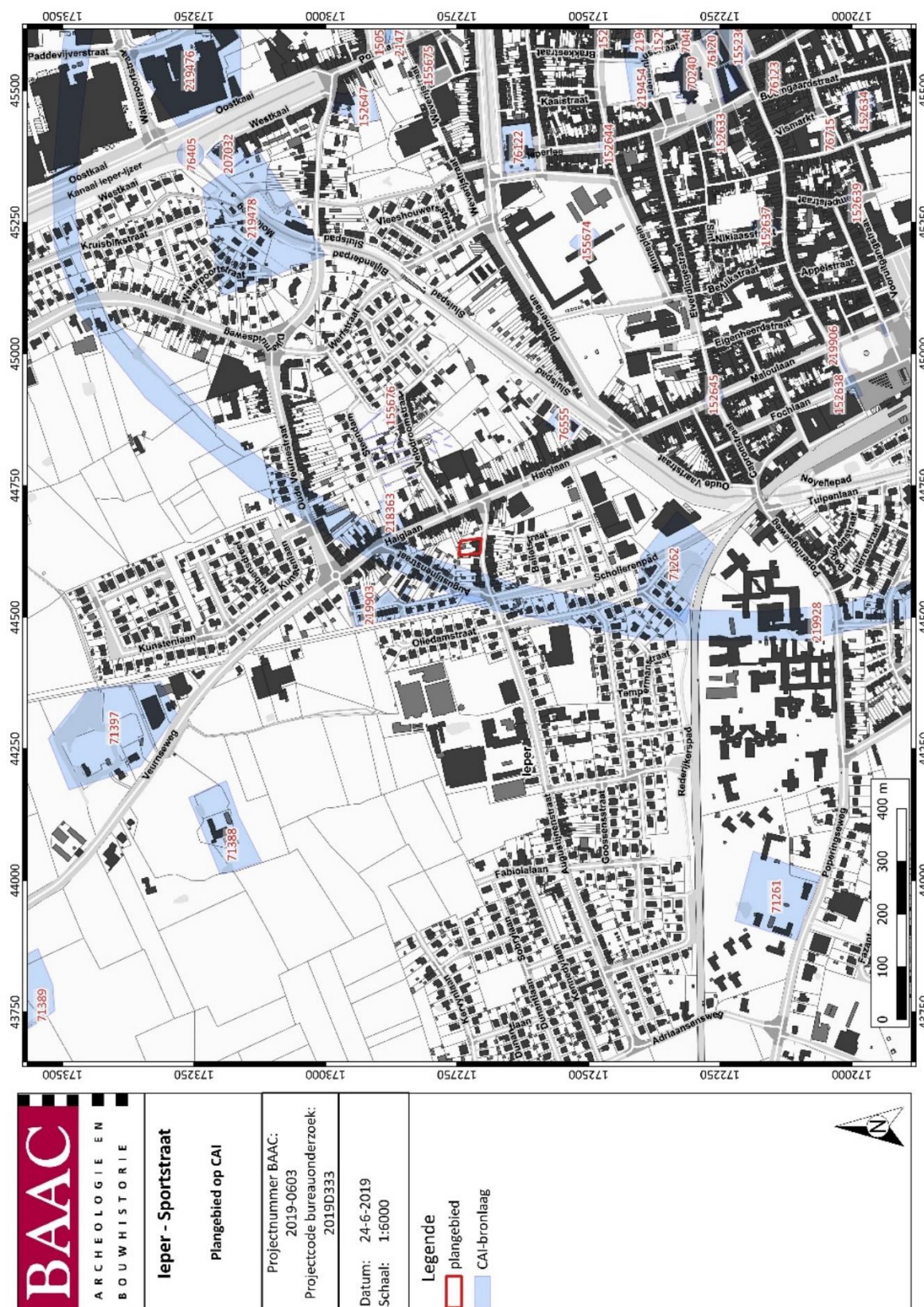
Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.⁷⁷

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
152647	BEGINHOF SINT-CHRISTINE: HISTORISCH ONDERZOEK: LATE MIDDELEEUWEN: BEGINHOF
71262	JOOS GRIETTENSTRAAT: CARTOGRAFIE (POPP): LATE MIDDELEEUWEN: SITE MET WALGRACHT
219928	UTERSTE VESTE: OPGRAVING: LATE MIDDELEEUWEN: 14 ^E EEUW: VERDEDIGINGSGRACHT EN WAL
155675	PICANOLSITE: OPGRAVING: - LATE MIDDELEEUWEN: GRACHT HOORNWERK, ARTISANALE ZONE - NIEUWE TIJD: 17^E EEUW: GEBOUWPLATTEGROND, WEG, RIOLERING - ONBEPAALD: MENSELIJK SKELET, HOEFIJZERVORMIGE OVEN EN BIJGEBOUW
76555	DE WATERKANT: CONTROLE WERKEN: NIEUWE TIJD: 17 ^E EEUW: MUURWERK HOORNWERK VAN ELVERDINGE
155676	VELODROOMSTRAAT: CONTROLE WERKEN: NIEUWE TIJD: GRACHTEN HOORNWERK VAN ELVERDINGE
219476/219478	LUNET: CARTOGRAFIE (VANDERMAELEN): NIEUWE TIJD: 17 ^E EEUW: BASTIONS VAUBAN-VERSTERKING
76405	ROMEINSE MUNT: EEN DUPONIUS VAN ANTONINUS PIUS, MIDDEN ROMEINSE PERIODE, SAMENVLOEIING IEPERLEE EN KOMENVAART
207032	17 ^E -EEUWSE STADSVERSTERKING EN BAKSTEENOVENS
71397, 71261, 71388	INDICATIE: SITE MET WALGRACHT, LATE MIDDELEEUWEN
219903	PROEFSLEUVEN: 14 ^E EEUW UTERSTE VESTE

⁷⁶ CAI 2019

⁷⁷ CAI 2019

218363	PROEFPUTTEN: LATE ME: GRACHT
155674	NIEUWE TIJD: BASTIONS
152644	LATE MIDDELEEUWEN: STADSPOORT
152633	VOLLE MIDDELEEUWEN: CURTIS
152637	LATE MIDDELEEUWEN: RELIGIE
152645	LATE MIDDELEEUWEN: STADSPOORT

Plan 23: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart⁷⁸ (1:1; digitaal; 24062019)

⁷⁸ CAI 2019

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds de CAI-meldingen die zich binnen de Uterste Veste (ter hoogte van de huidige Augustijnenstraat, net ten westen van het plangebied, Plan 2) en buiten de oude stadsomwalling van Ieper bevinden en anderzijds de CAI-meldingen die zich buiten de Uterste Veste vinden, maar in de directe omgeving van het plangebied gelegen zijn. Beide selecties zijn dus relevant voor het onderzoeksterrein. De scheidingslijn wordt logischerwijze gevormd door de Uterste Veste zelf (CAI: 219928). Deze defensieve gordel uit de late middeleeuwen bestond uit een gracht met aarden wal langs de binnenzijde. Boven op de aarden wal was wellicht een houten palissade opgetrokken. Op de invalswegen werden poorten gebouwd. Het exacte verloop is niet gekend. Archeologisch werd de buitenste wal waargenomen bij het archeologisch onderzoek op de locatie van de Verdrongen Weiden en in de Augustijnenstraat. De trogvormige gracht was ca. 18 m breed en had een diepte tot 1,75 m. Het plangebied bevindt zich tussen de 100 en 150 m van deze omwalling. Op de CAI-kaart is bovendien duidelijk te zien dat de Schaartjesbeek, restant van de omgrachting, het tracé van deze omwalling volgt.

Het merendeel van de meldingen rond de Uterste Veste hebben betrekking op de vestingwerken van de stad Ieper. Zo werden tijdens verschillende onderzoeken restanten van de versterkingen in kaart gebracht zoals vestingsgrachten, aarden wallen, dempings- en ophogingspakketten, muurwerk van de Vauban-versterking, restanten van de hoornwerken enzovoort (zie Tabel 1 155675, 76555, 155676, 219476, 219478, 219903).

Ten westen van de Uterste Veste betreft het o.a. een melding toe te schrijven aan een begijnhof, het Sint-Christine (CAI: 152647). Daarnaast kwamen, volgens cartografische bronnen, ook verschillende sites met walgracht voor waaronder CAI: 71261, 71262, 71388 en 71397.

Binnen de Uterste Veste zijn voornamelijk waarden te vinden uit de late middeleeuwen.

CAI: 76122: gelegen ten oosten van het plangebied. Er werden sporen aangetroffen van een laatmiddeleeuws sluiscomplex en een kleine aanlegkade. Deze hielden verband met de Ieperlee. Daarnaast sneed men een bastion van de Vaubanversterking aan. De muurkern bestond uit rode baksteen.⁷⁹

Ook werden in het verlengde van de Slachthuisstraat (CAI: 155674) de overblijfselen van twee bastions aangesneden. Het betrof twee parallelle muren met ertussen een aarden wal. Daarnaast werden eveneens kazematten aangetroffen.

Nog verder ten oosten bevindt zich de Boezingepoort (CAI: 152644, stadspoort uit de late middeleeuwen).

Ten zuidoosten van het plangebied is de Sint-Niklaaskerk gesitueerd (CAI: 152637). Deze zou uit de late middeleeuwen dateren.

Ten zuiden van het plangebied bevindt zich de Elverdingepoort (CAI: 152645). Deze stadspoort uit de late middeleeuwen is eveneens op verschillende cartografische bronnen terug te vinden.

Ten noorden van het plangebied werd naar aanleiding van een nieuwbouw een proefputtenonderzoek uitgevoerd waarbij een laatmiddeleeuwse gracht werd aangesneden (CAI: 218363).

⁷⁹ TERMOTE 1989

Archeologische onderzoeken:

In de onderstaande paragraaf wordt dieper ingegaan op (recent) archeologisch onderzoek in de omgeving van het onderzoeksterrein. Hierbij ligt de nadruk naast 'in de omgeving van het plangebied', eveneens op onderzoek met een 'relevante archeologische of paleolandschappelijke context'.

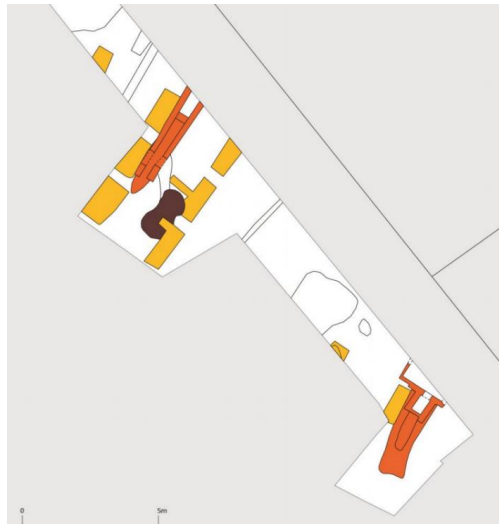
Ieper Steendam

Naar aanleiding van de verkaveling Steendam, ten zuidwesten van de huidige onderzoekslocatie, werd in november 2007 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door Archeo7. Tijdens dit proefsleuvenonderzoek werd in één van de sleuven in de vulling van een lichte depressie één laatmiddeleeuws rood wandfragment met ooraanzet opgemerkt. Daarnaast werden ook verschillende WOI-sporen aangetroffen zoals een niet geactiveerde obus, kuilen van granaatinslagen en krengebegravingen. Volledig ten noordoosten van het toenmalige onderzoeksgebied werden twee bakstenen structuren op ca. 2 meter diepte aangetroffen, het gaat hier vermoedelijk om baksteenovens, gedateerd voor WOI. Tot slot werden er grachten en greppels aangetroffen, deels afkomstig van tuinbouwactiviteit.⁸⁰

Figuur 14: Overzichtskartaal proefsleuvenonderzoek

⁸⁰ DEWILDE 2007

Figuur 15: Detail van werkput 1 met aanduiding van bakstenen stookkanalen (=oranje)

leper Augustijnenstraat

In oktober 2015 werd door archeologisch projectbureau Ruben Willaert bvba een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op een perceel aan de Augustijnenstraat, ten westen van de huidige onderzoekslocatie. Uit de bureaustudie was gebleken dat in het zuiden van het perceel vermoedelijk resten aangetroffen konden worden van de 14^e-eeuwse Uterste Veste.⁸¹

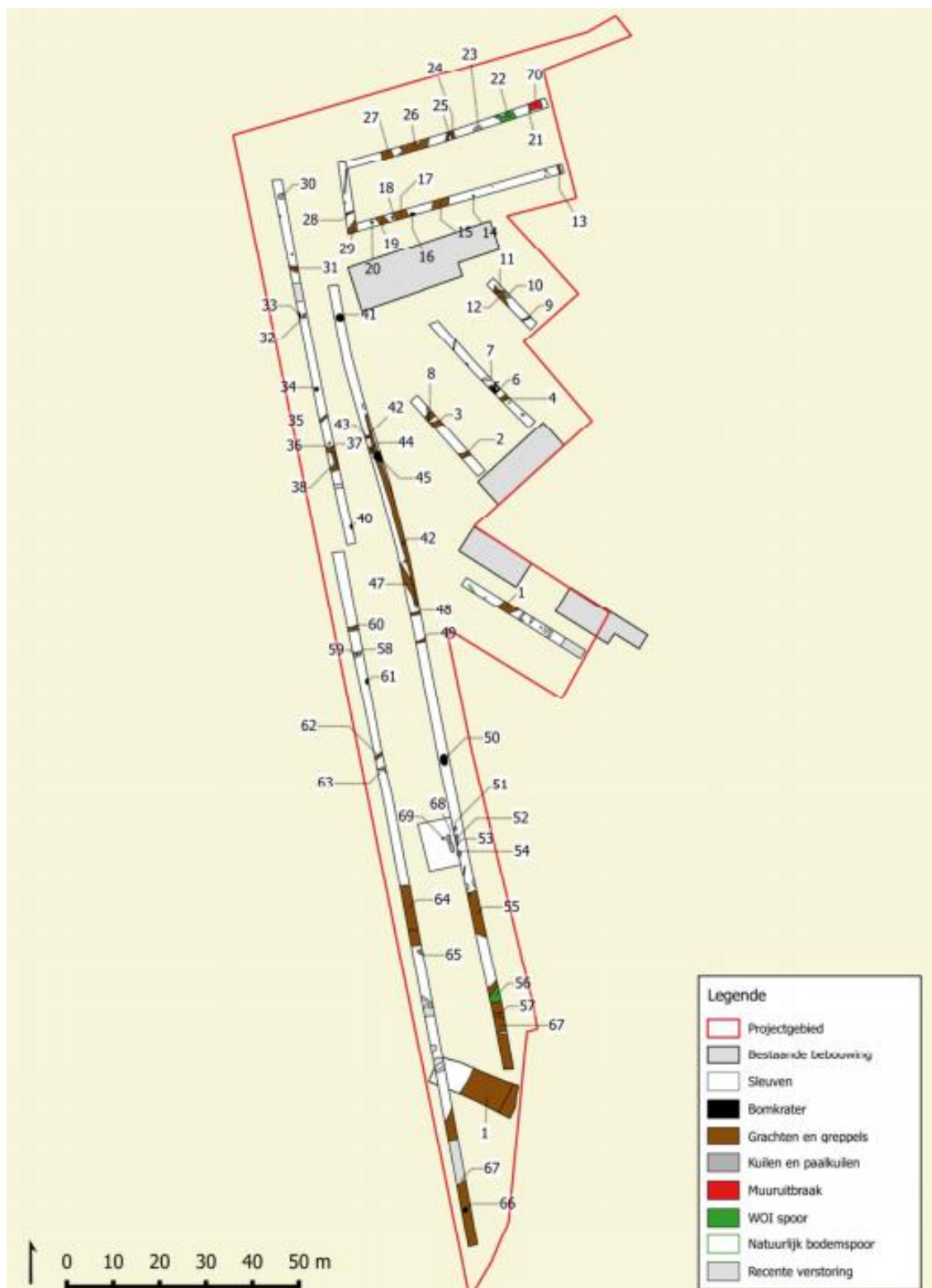
Binnen het volledige onderzoeksgebied werd een ABC-profiel waargenomen. De dikte van het A-profiel schommelde tussen 20 en 40cm donkergrijze zandige leem, profiel B tussen 10 en 50 cm beigebruin zandige leem en profiel C een geelbruine zandleem. Op bepaalde plaatsen werd een afwijking van dit profiel vastgesteld ten gevolge van recente bodemingrepen. In dit geval werd een AC-profiel geregistreerd waarbij de A-horizont een scherpe ondergrens had en sterk vermengd was met puin.

Over de gehele site werden 10 bomkraters en een vermoedelijke opslagplaats met aanvuurladingen uit WOI aangetroffen. Daarnaast werden ook verschillende postmiddeleeuwse perceelsgreppels met aardewerk in de opvulling, 18 losstaande paalkuilen en een de toegangsweg naar de Hoeve ten westen van het onderzoeksgebied opgetekend.

De meest opvallende vondst was, zoals reeds aangehaald, een deel van de gracht van de Uterste veste die aangesneden werd. Het grachtlichaam zelf bereikte binnen het projectgebied een maximale diepte van 260 cm onder het maaiveld. Het is duidelijk dat dit nog niet het diepste punt is van de gracht, naar alle waarschijnlijkheid bereikt deze nog een grotere diepte onder de Augustijnenstraat.

Het is duidelijk dat dit zeer grote grachtlichaam niet anders geïnterpreteerd kan worden dan het restant van de 14^e-eeuwse "Uterste Veste". De afmetingen en locatie laten hierover geen twijfel bestaan. Omwille van het feit dat slechts een gedeelte van de vestinggracht onderzocht kon worden, kon er slechts in beperkte mate uitspraak over gedaan worden. Wel is nu de exacte locatie van deze defensieve gordel duidelijk geworden, verder kan duidelijk aangetoond worden dat het grachtlichaam minstens één maal heruitgegraven is, zoals aangegeven in de historische bronnen.

⁸¹ VERDEGEM 2016

Figuur 16: Sporenplan proefsleuvenonderzoek Augustijnenstraat⁸²

⁸² VERDEGEM 2016, p. 22.

Figuur 17: Doorsnede van de 14e-eeuwse Uterste Veste.⁸³

Ieper Polenlaan (CAI: 150595)

In opdracht van Vanhaerents-Development nv en Van Roey Vastgoed nv heeft BAAC bvba een archeologische opgraving uitgevoerd aan de Polenlaan te Ieper.⁸⁴ Op deze locatie, ten oosten van de huidige onderzoekslocatie, planden de bouwheren de aanleg van een appartementsgebouw met ondergrondse parkeergarage. Tijdens afbraakwerken in 2010 werd aan de rand van het projectgebied reeds een vondstmelding gedaan. Het ging om enkele muurrestanten van de vroegere Vauban-vesting. In combinatie met de stedenbouwkundige vergunningsaanvraag was dit de aanleiding voor een door het Agentschap Onroerend Erfgoed opgelegd archeologisch vooronderzoek (proefsleuven). Dit werd in juni 2014 eveneens door BAAC bvba uitgevoerd. In de toen onderzochte proefputten zijn sporen van vestingwerken en een afgedekt middeleeuws niveau gevonden.

Op basis van deze stratigrafie (en aanvullend sporenbestand) kon voor de onderzoekslocatie een 5-delige occupatiegeschiedenis worden opgesteld:

- A. ingebruikname van het terrein vóór de 13^e eeuw: eerste archeologische sporen
- B. sporen van bebouwing (baksteen) en ambacht (tweede helft 12^e eeuw – eind 14^e eeuw), tevens veel kuilen.
- C. egalisatie/nivellering van het terrein/ophogingen (14^e -15^e eeuw)
- D. aanleg vestinggracht 17^e eeuw met fragmentarisch overgebleven bebouwing
- E. opgave vesting: ten laatste 19^e eeuw en moderne tijden.

⁸³ VERDEGEM 2016, p. 28.

⁸⁴ CLAUS & VANOVERBEKE 2016

Tegen de noordwestelijke en de noordoostelijke zijde van het vlak lag een brede gracht. Deze massieve gracht was tijdens het vooronderzoek al ontdekt met een totale breedte van 20 m. Deze gracht kon in verband gebracht worden met de Vaubanvestiging. Over de hele breedte kon men onderin de gracht een humeuze laag onderscheiden. Deze wees op de fase waarin de gracht open lag en in gebruik was. Erboven werden verschillende sterk kleiige dempingslagen geregistreerd. Deze bevatten weinig tot geen archeologisch materiaal.

Op basis van historische bronnen worden de vastgestelde dempingslagen in de vestinggracht ten laatste rond het midden van de 19^e eeuw. Er waren weinig aanwijzingen om deze datering te bevestigen of te ontkrachten.

leperlee fase II⁸⁵

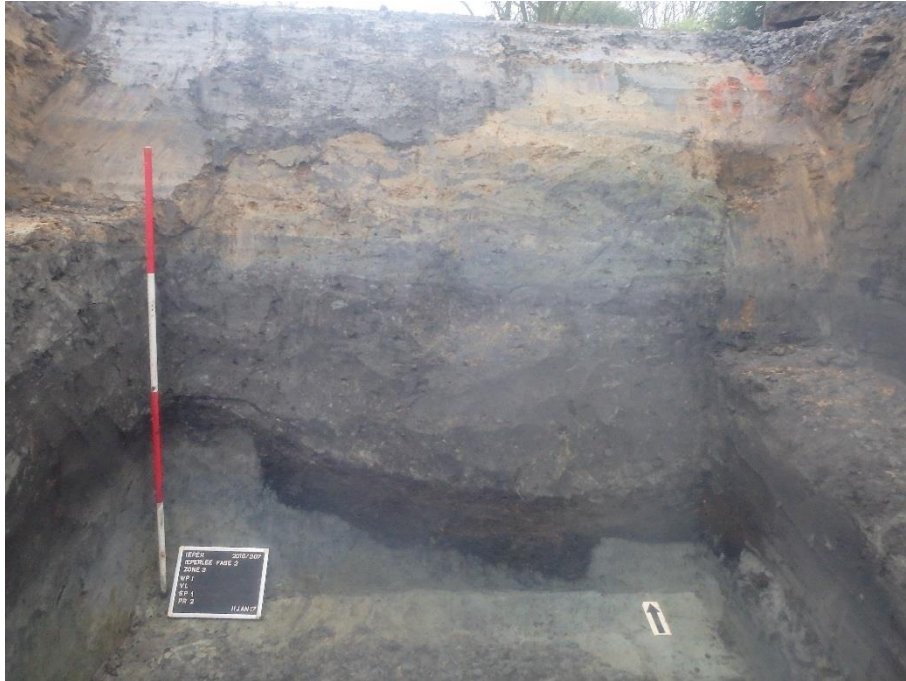
Tijdens de tweede fase van de heraanleg van het rioleringsnetwerk, werd ter hoogte van de Slachthuisstraat een deel van de Vaubanomwalling en de Bourgondische vestingmuur blootgelegd. Net ten zuiden van deze omwallingen werd een diepe gracht aangesneden, mogelijk een restant van de vol- tot laatmiddeleeuwse walgracht. Op dezelfde locatie werd ook een dikke middeleeuwse ophoging aangesneden. Dit pakket bevatte naast grijsbakkend aardewerk, ook grote hoeveelheden botmateriaal. Het is nog niet duidelijk of het toponiem *Slachthuisstraat* aan deze vondst gelinkt kan worden. Ten slotte werd onder deze ophoging een grote mestkuil blootgelegd.

Figuur 19: profiel op de vol- en laatmiddeleeuwse walgracht.⁸⁶

⁸⁵ Rapportage in voorbereiding (BAAC Vlaanderen bvba).

⁸⁶ BAAC Vlaanderen bvba.

Figuur 20: mestkuil onder de laatmiddeleeuwse ophoging ter hoogte van de slachthuisstraat.⁸⁷

leper Novotel⁸⁸

Ten westen van het onderzoeksterrein, aan de overzijde van de stadsomwalling, werden tijdens een onderzoek op het terrein van het huidige Novotel bijzondere restanten van het vol- en laatmiddeleeuwse leper blootgelegd. Deze restanten gaven een inzicht in hoe middeleeuws leper er binnen de stadsomwallingen uitzag.

De blootgelegde restanten omvatten onder andere twee patriciërswohnungen met funderingen uit ijzerzandsteen uit de tweede helft van de 12^e eeuw en verschillende houten constructies.

⁸⁷ Rapportage in voorbereiding (BAAC Vlaanderen bvba).

⁸⁸ HANECA et al. 2009, pp.107–110.

Figuur 21: overzicht van de gebouwfunderingen in ijzerzandsteen en enkele houten structuren op de site leper – Novotel.⁸⁹

leper Vort'n Vis⁹⁰

Tijdens een opgraving in 2014 aan de Sint-Jacobsstraat (BAAC Vlaanderen bvba) werden verschillende sporen uit de 12^e tot 20^e eeuw bloot gelegd. Het onderzoeksterrein lag binnen de volmiddeleeuwse stadsomwalling. De oudste bewoningsfase op het terrein – late 12e tot 13e eeuw – vertegenwoordigde de opname van het terrein in het stedelijke weefsel van de stad, met een duidelijke landschappelijke transformatie van peri-urbaan, open omgeving naar een verstedelijkte omgeving. Ze omvatte onder andere, net als de naburige site leper Novotel, restanten van één of meerdere houten gebouwen. Tijdens de 13e tot 14e eeuw werden op het terrein verschillende mestkuilen aangelegd.

Tijdens een tweede bewoningsfase verscheen de eerste steenbouw op het terrein. Hierbij ging het in de eerste plaats om bakstenen gebouwen. Bij deze bebouwing hoorden ook enkele vloerniveaus, een haardplaats en een tonput. De bewaringstoestand van de archeologische resten uit deze periode was echter zeer mager.

Recentere sporen dateerden uit de 16^e en 17^e eeuw. Meest opvallend was een grote ronde bakstenen beerput. Verder werden ook resten van kleine bakstenen huisjes langs de Harpestraat bloot gelegd. Deze waren in gebruik tot de eerste wereldoorlog.

leper Atletiekpiste⁹¹

Tijdens een onderzoek naar aanleiding van een vondstmelding werden bij de aanleg van de nieuwe atletiekpiste enkele muurresten van de Vaubanversterking aan de oostelijke zijde van leper bestudeerd. Het betrof de bakstenen bekledingsmuren van de hoofdwal van een halve maan bij de Vaubanversterking. Tussen de versterkingsmuur en de vestinggracht lag een landstrook van 9 m breed. De vestinggracht werd niet aangesneden. Verder werd vastgesteld dat het terrein net voor de aanleg van de versterking afgegraven werd.

⁸⁹ HANECA et al. 2009, fig.8.

⁹⁰ CLAUS et al. 2016, pp.111–112.

⁹¹ DEWILDE 2011.

Figuur 22: overzicht van het muurwerk van de Vaubanversterking tijdens het onderzoek bij de atletiekpiste.⁹²

Verdronken weide⁹³

Dit relatief oude onderzoek (tweede helft van de jaren '90 van vorige eeuw) richtte zich op restanten van de Sint-Michielsparochie. Deze middeleeuwse parochie lag net ten zuidoosten van de oude stadsomwalling, binnen de Uterste Veste. Na het beleg van leper in 1383 werd de parochie vernietigd en de omgeving omgevormd tot een extensief bewoond en bewerkt weidelandschap. De oprichting van de Vaubanversterking, aan het einde van de 17e eeuw, ging gepaard met een grootschalige inundatie van het landschap ten zuidoosten van de stadskern van leper, waarbij ook de omgeving van de Sint-Michielsparochie onder water kwam te staan. Behalve dat het terrein aan de Vaubanstraat 14 niet binnen één van de buitenparochies van leper lag, was het tussen de volle middeleeuwen en de 17e eeuw in een gelijkaardig landschap gelegen, net buiten de oude stadsomwalling van leper.

De uitzonderlijke conservatieomstandigheden – onder het inundatiemeer - zorgden er voor dat bijzonder veel organisch materiaal uit het verleden bewaard bleef. De meest opvallende vondsten waren een uitgebreid drainage- en greppelsysteem met houten beschoeiingswerken, verschillende huizen met houten funderingen uit de 13^e en 14^e eeuw en restanten van ambachtelijke activiteit (lakenindustrie?).

⁹² DEWILDE 2011, fig.7.

⁹³ HANECA et al. 2009, pp.103–106; DEWILDE & VAN BELLINGEN 1996, pp.57–76.

Figuur 23: overzicht van enkele houten gebouwen op de site Ieper – Verdrongen Weide.⁹⁴

1.4 Besluit

1.4.1 Datering en interpretatie

In de **volle en late middeleeuwen** was het plangebied gelegen buiten de oude stadsomwalling van Ieper en binnen de Uterste Veste. De Uterste Veste loopt op slechts enkele meters ten westen van het plangebied. Sinds het begin van de 14^e eeuw bevindt het onderzoeksterrein zich dus in het buitengebied van de stad. Cartografische bronnen tonen aan dat deze zone in deze periode intensief bewoond en bewerkt werd. De activiteiten concentreerden zich vooral in de buitenparochies/voorgeborchten, waarbinnen het plangebied is gelegen (zie Plan 14). Tussen 1329 en 1383 wordt de Uterste Veste afgebroken. Na de slag om Ieper in 1383 worden de buitenwijken vernietigd en verlaten. Het plangebied bevond zich nu in een ruraal en open landschap met zo goed als geen bebouwing. In 1678 wordt de Vaubanversterking opgetrokken. Deze bevindt zich net ten oosten van het plangebied. In de 18^e eeuw worden de gronden in de buitenwijken gecultiveerd (akker- en weilanden worden aangelegd) en neemt de bebouwing langzaam toe. Het open landschap verandert geleidelijk aan in een gesloten heggeland. Pas op het einde van de 19^e eeuw neemt de stadsuitbreiding opnieuw sterk toe. De bebouwing in de omgeving stijgt en op de orthofoto van 1971 (Plan 3) is met zekerheid bebouwing waar te nemen binnen de contouren van het onderzoeksgebied.

Bovenstaande evolutie van het plangebied (eerst als perifere stadszone binnen de Uterste Veste, later als extensief cultuurlandschap en tot slot als deel van de stadsuitbreidingen in de 19^e eeuw) wordt bovendien bevestigd door de CAI-meldingen in de omgeving. De meldingen die zich op gelijkaardige locaties bevinden, handelen grotendeels over restanten van de verschillende vestingwerken van Ieper en over (aanwijzingen van) nederzettingssites, zoals verschillende walgrachtsites. Dit wil zeggen dat de omgeving (de buitenparochies) in de volle en late middeleeuwen een hoge aantrekkingskracht uitoefende op de bewoners om zich te gaan vestigen, dit onder andere wegens een gunstige locatie nabij belangrijke wegen en waterlopen en door de aanwezigheid van het economische centrum van de stad Ieper. Rond het einde van de 14^e eeuw werden de buitenparochies verlaten voor een zeer

⁹⁴ HANECA et al. 2009, fig.5.

lange periode. Dit wil zeggen dat binnen het plangebied sporen uit de volle en late middeleeuwen verwacht kunnen worden.

Uiteraard kunnen binnen het plangebied ook sporen aanwezig zijn uit **vroegere en latere periodes**. Gezien de uitstekende landschappelijke ligging is de kans reëel dat er binnen het plangebied steentijdsites aanwezig zijn. De leperlee ligt slechts op 700 m ten oosten van het plangebied. Daarnaast werd, vlakbij het plangebied op minder dan 1 km ten noordoosten, een Romeinse munt aangetroffen (CAI: 76405). Sporen uit de Eerste Wereldoorlog worden minder verwacht. Er werd aan Dr. Birger Stichelbaut gevraagd of een bijkomende desktopstudie nodig was, maar deze bleek voor onderhavig plangebied geen bijkomende informatie te kunnen leveren.

1.4.2 Archeologische verwachting

Het onderzoeksterrein wordt globaal een bijzondere archeologische verwachting toegedicht. Voor het opstellen van deze verwachting kan naar volgende elementen verwezen worden:

- Paleolandschappelijke ligging: het onderzoeksterrein ligt net ten westen van de historische kern van leper op amper 700 m van de leperlee. Dit zal een aantrekkelijke locatie voor het installeren van nederzettingen of exploitatiekernen geweest zijn in het verleden.
- Archeologische kennis over de omgeving: recent archeologisch onderzoek in de omgeving toont aan dat het landschap net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste, intensief bewoond en bewerkt werd. Deze activiteiten concentreerden zich in eerste instantie in enkele buitenparochies. Hoe het terrein in de volle en late middeleeuwen ingericht en gebruikt werd, is minder duidelijk.

Na het verval van de Uterste Veste en de buitenparochies, na de slag om leper in 1383, wordt het landschap net buiten de stadsomwalling verlaten. Dit proces werd bevestigd tijdens recent archeologisch onderzoek. Hoe het landschap toen gebruikt en ingericht werd, is niet duidelijk. Meer dan waarschijnlijk werd het omgevormd tot een extensief exploitatielandschap, zonder intensieve bebouwing.

In de loop van de 17^e eeuw wordt de buurt van het onderzoeksterrein opgenomen in de versterkingen rond leper. Indien dit het geval is, is de kans op het aantreffen van oudere sporen afhankelijk van de versterking ten gevolge van de bouw van de naburige versterking.

- Cartografische bronnen plaatsen het onderzoeksterrein net buiten de stadskern van leper. Zoals reeds aangehaald illustreren deze bronnen de verschillende transformaties van het landschap ter hoogte van het onderzoeksterrein: eerst als perifere stadszone binnen de Uterste Veste, later als extensief cultuurlandschap en tot slot als deel van de versterkingen rond leper.
- De toekomstige werkzaamheden zullen in het zuidelijke deel van het plangebied de bodem volledig verstoren, gezien de mogelijke funderingspalen dicht bij elkaar zouden liggen. In het overige deel van het plangebied zal de toekomstige versterking slechts minimaal zijn, namelijk het afgraven van het maaiveld.

Conclusie: Gezien de resultaten van het bureauonderzoek, wordt het onderzoeksterrein een **bijzondere archeologische verwachting** toegeschreven. Ten eerste bevinden zich ter hoogte van het onderzoeksterrein vrijwel zeker restanten van de Vaubanversterking. Het is niet duidelijk in hoeverre

de bouw van deze versterking oudere sporen vernietigde, gezien het onderzoeksterrein tijdens de volle en late middeleeuwen net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste in 'voorgeborghte' was gelegen. Archeologisch onderzoek toonde aan dat dit potentieel bijzonder interessante locaties zijn, zeker ter hoogte van de buitenparochies. Over hoe dit landschap buiten de buitenparochies bewoond en bewerkt werd, is nog amper iets geweten.

Al deze elementen in beschouwing genomen, is het de verwachting dat er zich ter hoogte van het onderzoeksterrein bijzondere archeologische resten bevinden, die van grote waarde kunnen zijn voor de verdere ontwikkeling van de archeologische en historische kennis van leper.

Synthesekaart

Op de synthesekaart werden volgende elementen opgenomen:

- Ligging van het onderzoeksterrein ter hoogte van de versterking op de kaart van de Atlas van Vereecke
- CAI-waarden

BAAC ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE	leper - Sportstraat Synthesekaart	Projectnummer BAAC: 2019-0603 Projectcode bureauonderzoek: 2019D333	Datum: 24-6-2019 Schaal: 1:6000	Legende plangebied CAI-waarde
---	---	--	------------------------------------	---

Plan 24: Plangebied op de Atlas van Vereecke met CAI-waarden⁹⁵

⁹⁵ VEREECKE 1858 en CAI 2019

1.4.3 Potentieel op kennisvermeerdering

Het onderzoeksterrein wordt globaal een bijzondere archeologische verwachting toegekend. Specifieker kan gesteld worden dat indien er binnen het plangebied archeologische sporen of structuren aan het licht komen voor de steentijd, metaaltijden en/of de Romeinse periode dit een grote kennisvermeerdering kan betekenen. In de directe omgeving van het onderzoeksterrein is momenteel namelijk nog geen of zeer weinig sprake van sporen uit deze periodes. De aanwezigheid van dergelijke sporen kan als uitzonderlijk en zeldzaam gewaardeerd worden. Hierdoor is het potentieel op kennisvermeerdering zeer groot. Voor de middeleeuwen en de nieuwe/nieuwste tijd daarentegen zullen resultaten een aanvulling betekenen op de reeds vergaarde kennis van soortgelijke vondsten uit deze periodes. Vondsten uit de middeleeuwen zouden deels een bevestiging betekenen van het vermoeden dat de regio in intense mate is ontgonnen in die tijd. Het onderzoeksterrein lag tijdens de volle en late middeleeuwen net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste. Archeologisch onderzoek toonde aan dat dit potentieel – zeker ter hoogte van de buitenparochies – bijzonder interessante locaties zijn. Over hoe dit landschap bewoond en bewerkt werd, is nog weinig geweten. Daarnaast toonde het cartografisch materiaal aan dat het plangebied zich situeerde net ten oosten van de Vaubanversterking.

Kortom, er kan verwacht worden dat zich ter hoogte van het plangebied bijzondere archeologische resten bevinden, die van grote waarde kunnen zijn voor de verdere ontwikkeling van de archeologische en historische kennis van Ieper.

1.4.4 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

De werken die gepaard gaan met de sloop van de huidige bebouwing en het bouwen van de nieuwe wooneenheden hebben een grote impact op het eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. De mogelijk aanwezige archeologische resten kunnen door de geplande werken beschadigd of vernield worden. Dit gecombineerd met het hoge potentieel op kennisvermeerdering maakt dat het verder onderzoek binnen het plangebied noodzakelijk is. Er dient verder onderzocht te worden aan de hand van een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Dit gemotiveerd advies wordt tevens bevestigd door de beslissingsboom C.G.P.5.2 (Figuur 24: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek):

- Is er voldoende informatie over de aan- of afwezigheid van een archeologische site? **NEE**
- Is er voldoende info over het kennispotentieel? **JA**
- Is er potentieel op kennisvermeerdering aanwezig? **JA**
- Is behoud in situ mogelijk? **NEE**
- Is er voldoende info voor opmaak aanpak opgraving? **NEE**

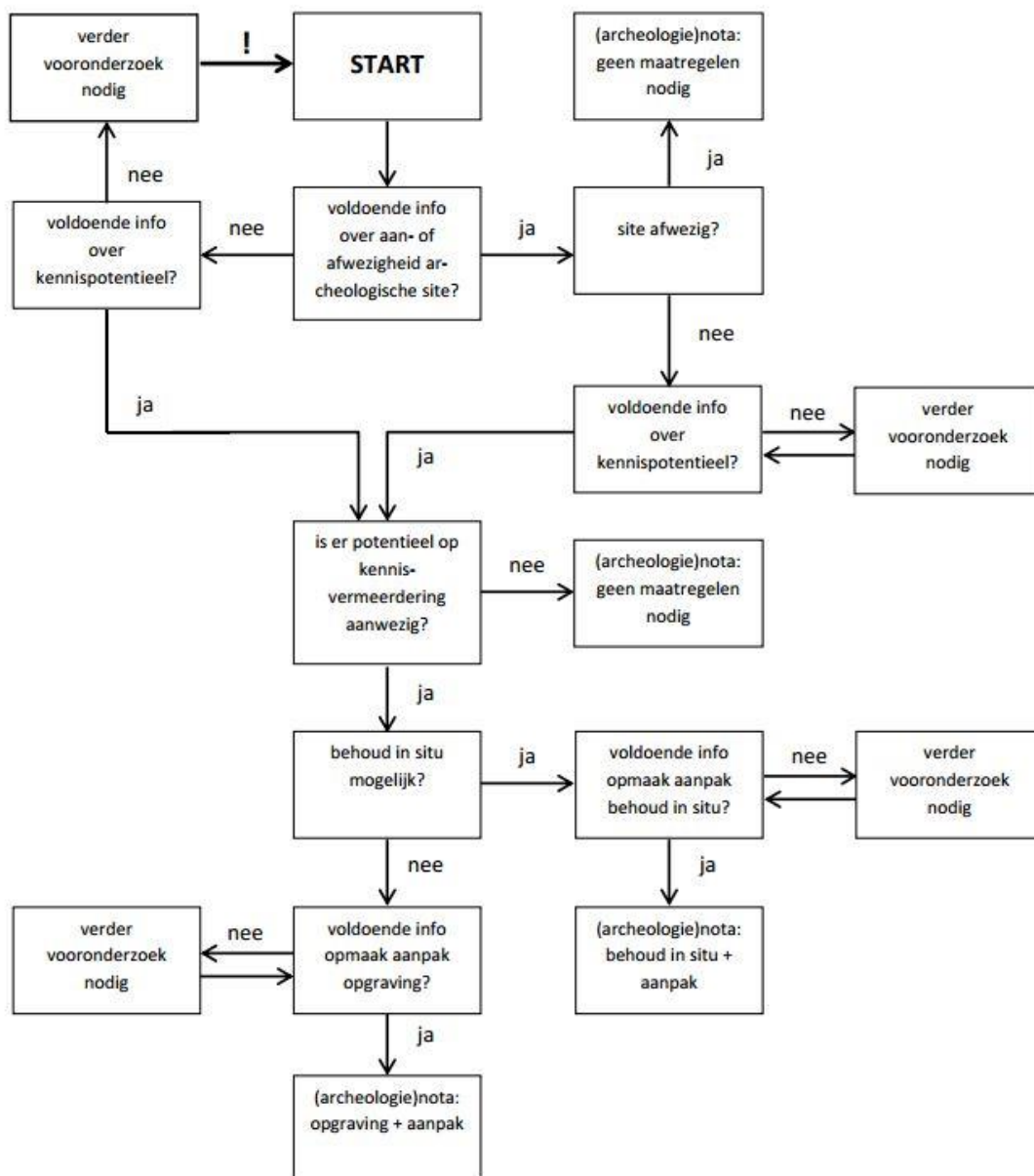
⇒ **Verder vooronderzoek nodig**

Conclusie: Het plangebied komt in aanmerking voor verder archeologisch onderzoek. Binnen het plangebied wordt een hoge archeologische verwachting vooropgesteld, in het bijzonder voor volle, laat en/of post-middeleeuwse bewoningssporen.

Het uitvoeren van een **landschappelijk bodemonderzoek in de vorm van boringen** blijkt de meest efficiënte methode te zijn om enerzijds de gaafheid van het bodemprofiel te bepalen en anderzijds de geomorfologie van de bodem (met mogelijke antropogene bodemhorizonten en relevante

archeologische niveaus) in kaart te brengen. Ook het achterhalen van het steentijdpotentieel binnen het plangebied kan aan de hand van een landschappelijk bodemonderzoek onderzocht worden. Deze elementen zijn de essentie van de vraagstellingen voor het verder vooronderzoek.

Indien blijkt dat het bodemarchief nog relevante archeologische lagen bevat, komt het in aanmerking voor een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem. Binnen dit vooronderzoek met ingreep in de bodem wordt best geopteerd voor een tweeledige aanpak, afhankelijk van de resultaten van het landschappelijk vooronderzoek, namelijk een archeologisch booronderzoek enerzijds en proefsleuven anderzijds. Het archeologische booronderzoek heeft als doel om eventueel aanwezige steentijdsites op te sporen, terwijl het proefsleuvenonderzoek zich richt op het detecteren van neolithische of recentere sporensites.

Figuur 24: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek⁹⁶

⁹⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017, fig.3.

2 Samenvatting

Naar aanleiding van een aanvraag bij een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een nieuwbouw gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen (waaronder de aanleg van wooneenheden met bijbehorende verharding ten behoeve van parkeergelegenheid en een groenzone) die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

Gezien de resultaten van het bureauonderzoek, wordt het onderzoeksterrein een bijzondere archeologische verwachting toegeschreven. Ten eerste bevinden zich ter hoogte van het onderzoeksterrein vrijwel zeker restanten van de Vaubanvesterking. Het is niet duidelijk in hoeverre de bouw van deze versterking, oudere sporen vernietigde, gezien het onderzoeksterrein tijdens de volle en late middeleeuwen net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste in 'voorgeborghte' was gelegen. Archeologisch onderzoek toonde aan dat dit potentieel – zeker ter hoogte van de buitenparochies – bijzonder interessante locaties zijn. Over hoe dit landschap buiten de buitenparochies bewoond en bewerkt werd, is nog amper iets geweten.

Daarnaast kunnen binnen het plangebied ook sporen aanwezig zijn uit vroegere en latere periodes. Gezien de uitstekende landschappelijke ligging is de kans reëel dat er binnen het plangebied steentijdsites aanwezig kunnen zijn. Verder werd, vlakbij het plangebied op minder dan 1 km ten noordoosten, een Romeinse munt aangetroffen. Sporen uit de Eerste Wereldoorlog worden minder verwacht.

De werken die gepaard gaan met de sloop van de huidige bebouwing en het bouwen van de nieuwe wooneenheden zullen een grote impact hebben op het eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. De mogelijk aanwezige archeologische resten kunnen door de geplande werken beschadigd of vernield worden. Dit gecombineerd met het hoge potentieel op kennisvermeerdering maakt dat het verder onderzoek binnen het plangebied noodzakelijk is. Er dient in eerste instantie verder onderzocht te worden aan de hand van een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem.

3 Plannenlijst

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (1:10.000; digitaal; 29042019)	2
Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB) (1:1; digitaal; 07052019)	3
Plan 3: Situering van het plangebied op de orthofoto van 1971 (1:1; digitaal; 24062019)	6
Plan 4: Situering van het plangebied op de orthofoto van 2000-2003 (1:1; digitaal; 24062019)	7
Plan 5: Situering van het plangebied op de meest recente orthofoto (1:1; digitaal; 24062019)	8
Plan 6: Plangebied met situering huidige bebouwing en toekomstige bebouwing, verharding, terrassen, regenwater- en infiltratieputten op kadasterkaart (GRB) (1:1; digitaal; 25062019)	11
Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM), met aanduiding van de waterwegen (1:1; digitaal; 18062019)	15
Plan 8: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) (1:1; digitaal; 24062019)	16
Plan 9: Plangebied op de kaart met traditionele landschappen	17
Plan 10: Plangebied op de tertiairgeologische kaart (1:50.000; digitaal; 29042019)	20
Plan 11: Plangebied op de quartairgeologische kaart (1:200.000; digitaal; 29042019)	21
Plan 12: Plangebied op de quartairgeologische kaart (1:50.000, digitaal; 29042019)	22
Plan 13: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen (1:1; digitaal; 29042019)	24
Plan 14: Plangebied op kaart van leper en de voorsteden in de 13 ^e eeuw (onbekend, analoog, 06052019)	27
Plan 15: Kaart met situering van het plangebied en de buitenparochies rond leper tijdens de volle middeleeuwen. (onbekend, analoog, 29042019)	28
Plan 16: Plangebied op de kaart van de citadel in de Atlas van Vereecke (onbekend, analoog, 29042019)	34
Plan 17: weergave van de versterkingen rond leper in 1708 op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708). (onbekend, analoog, 29042019)	36
Plan 18: situering van het onderzoeksterrein op de kaart van de Atlas van Vereecke. (onbekend, analoog, 29042019)	37
Plan 19: Plangebied op de Ferrariskaart (1:11.520; digitaal; 29042019)	40
Plan 20: het onderzoeksterrein op de Vandermaelenkaart (1:20.000; digitaal; 29042019).	41
Plan 21: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen (1:2.500; digitaal; 24062019)	42
Plan 22: Plangebied op de Poppkaart (onbekend; digitaal; 24062019)	43
Plan 23: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart (1:1; digitaal; 24062019)	46
Plan 24: Plangebied op de Atlas van Vereecke met CAI-waarden	60

4 Lijst met figuren

Figuur 1: Foto van zuidelijke rijbebebouwing langs de Sportstraat.	5
Figuur 2: Toekomstige inplanting.....	10
Figuur 3: Detail van opbouw fundering	10
Figuur 4: Overzicht van de traditionele landschappen rond leper	18
Figuur 5: Kenmerken van de quartairgeologische kaart (1:200.000) betreffende het plangebied	23
Figuur 6: leper in de 11 ^e -12 ^e eeuw	26
Figuur 7: kaart van het beleg van leper in 1383, op een 17 ^e -eeuwse gravure van Guillaume du Tielt met indicatieve aanduiding van het plangebied (noorden ligt bovenaan)	30
Figuur 8: leper omstreeks het jaar 1581, een gravure van Lodovico Guicciardini (noorden ligt bovenaan)	31
Figuur 9: weergave van leper op een kaart uit de atlas Flandria Illustrata van Sanderus (Vedastus du Plouich, 1641).	32
Figuur 10: leper tijdens het beleg van 1648 op een gravure van Goubaut. (noorden ligt rechts)	33
Figuur 11: Belegering van leper in 1678 door Louis XIV (Daniël Marot, einde 17 ^e eeuw).	35
Figuur 12: leper tijdens het beleg van 1744 (anoniem, 1759).	38
Figuur 13: plattegrond van leper op de kaart van Fabbri Pio (ca. 1770).	39
Figuur 14: Overzichtskaart proefsleuvenonderzoek	48
Figuur 15: Detail van werkput 1 met aanduiding van bakstenen stookkanalen (=oranje)	49
Figuur 16: Sporenplan proefsleuvenonderzoek Augustijnenstraat	50
Figuur 17: Doorsnede van de 14 ^e -eeuwse Uterste Veste.	51
Figuur 18: Faseringsplan Vlak 2.....	52
Figuur 19: profiel op de vol- en laatmiddeleeuwse walgracht.....	53

Figuur 20: mestkuil onder de laatmiddeleeuwse ophoging ter hoogte van de slachthuisstraat.	54
Figuur 21: overzicht van de gebouwfunderingen in ijzerzandsteen en enkele houten structuren op de site Ieper – Novotel.	55
Figuur 22: overzicht van het muurwerk van de Vaubanversterking tijdens het onderzoek bij de atletiekpiste. .	56
Figuur 23: overzicht van enkele houten gebouwen op de site Ieper – Verdrongen Weide.	57
Figuur 24: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.....	62

5 Lijst met tabellen

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.	44
---	----

6 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0)*, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2019. Geoportaal. Available at: <https://geo.onroerenderfgoed.be>.
- AGIV, 2019a. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Digitaal Hoogte Model.
- AGIV, 2019b. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Grootschalig Referentiebestand (GRB).
- AGIV, 2019c. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1971, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2019d. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1979-1990, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2019e. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, middenschallig, zomeropnamen, kleur, 2000-2003, Vlaanderen.
- AGIV, 2019f. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Orthofotomozaïek, middenschallig, zomeropnamen, kleur, 2005-2007, Vlaanderen.
- AGIV, 2019g. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks.
- ANTROP, M. et al., 2002. *Overzicht Traditionele landschappen. Versie 6.1 - maart 2002*, Gent: Universiteit Gent: Vakgroep geografie.
- BEYAERT, M. et al., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.
- CAI, 2019. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroerenderfgoed.be/>.
- CARTESIUS, 2019. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.
- CLAUS, A., TERRY, B. & VANOVERBEKE, R., 2016. *Archeologische opgraving Ieper, Sint-Jacobsstraat, BAAC Vlaanderen rapport 363*, Gent.
- CLAUS, A. & VANOVERBEKE, R., 2016. *Archeologische opgraving Ieper, Polenlaan, BAAC Vlaanderen rapport 298*, Gent (Mariakerke).
- DEMOEN, D., 2017. *Archeologienota Ieper Vaubanstraat 14, BAAC Vlaanderen rapport nr. 520*, Mariakerke-Gent.
- DEWILDE, M., 2011. *Leopold III-laan Ieper (West-Vlaanderen) 01/03/2011 - 10/03/2011. Rapportage vondstmelding, onuitgegeven rapport*,
- DEWILDE, M., 2007. *Proefsleuvenonderzoek - Steendam-Ieper, rapport nr. 155*, Brussel.

- DEWILDE, M. & VAN BELLINGEN, S., 1996. Excavating a Suburb of Medieval Ypres (Belgium). Evidence for the Cloth Industry? In *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders. Archaeological and Historical Contributions*. Asse-Zellik: Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, pp. 57–76.
- DOV VLAANDEREN, 2019a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- DOV VLAANDEREN, 2019b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- DOV VLAANDEREN, 2019c. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE, 2017. Vesting Ieper. Available at: <http://www.vesting-ieper.be/> [Accessed April 24, 2017].
- GEOPUNT, 2019a. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2019b. GEOPUNT VLAANDEREN: Kaart Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2019c. GEOPUNT VLAANDEREN: Popp-kaart Vlaanderen (1842-1879). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2019d. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845).
- GOOGLE, Google Street View. Available at: <https://www.google.be> [Accessed January 11, 2018].
- HANECA, K., DEWILDE, M. & ERVYNCK, A., 2009. De houten eeuw van een Vlaamse stad. Archeologisch en dendrochronologisch onderzoek in Ieper (prov. West-Vlaanderen). *Relicta*, 4, pp.99–134.
- JACOBS, P., VAN BEIRENDONCK, F. & MOSTAERT, F., 2004. *Toelichting bij de geologische kaart, Kaartblad 4-5-11-12: Blankenberge, Westkapelle, Oostende*, Gent: Universiteit Gent: Vakgroep geografie.
- LAGA, P., LOUWY, S. & GEERTS, S., 2001. Paleogene and Neogene lithostratigraphic units (Belgium). *Geologica Belgica*, 4(1–2), pp.135–152.
- MATTHIJS, J., 2002. Toelichting bij Quartairgeologische kaart: kaartblad 27-28-36 Proven-Ieper-Ploegsteert.
- DE MOOR, G. & MOSTAERT, F., 1993. *Geomorfologische kaart van België 1:50000.*, Leuven.
- MUS, O., 1998. L'évolution de la ville d'Ypres depuis l'origine jusqu'à 1400. In *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders. Archaeological and Historical Contributions*. pp. 43–56.
- TERMOTE, J., 1989. Stadsarcheologisch onderzoek te Ieper. *Archaeologia Mediaevalis*, 1989, pp.51–53.
- VANDENBULCKE, J., 2005. *Acht Eeuwen Sint-Jan*, Ieper: Stad Ieper.

VANROLLEGHEM, A., 2006. *Ieper à la Carte. De Ieperse vestingen in kaart gebracht*, Ieper: Erfgoedcel Ieper.

VERDEGEM, S., 2016. *Proefsleuvenonderzoek Ieper Augustijnenstraat*, Brugge.

VEREECKE, J.J.J., 1858. *Histoire Militaire de la ville d'Ypres*, Ieper: Genootschap voor Geschiedenis en Vestingbouwkunde.